

NAPLELET

FÉLHAVI FOLYÓIRAT

FŐSZERKESZTŐ: PAÁL ÁRPÁD

SZERKESZTŐK:

KÁDÁR IMRE LIGETI ERNŐ

III. ÉVFOLYAM

3. SZÁM

CLUJ-KOLOZSVÁR

1922 FEBRUÁR 15.

Nyirő József: Erdély nem találja meg önmagát —
Endre Károly: Női sors (vers) — **Szombati Szabó István:** Régi japán költőkből (Szakanouhe, Jakamochi és Okura költők verseiből) — **Kádár Imre:** Az idegen katonára (Játék és pszichoanalízis egy felvonásban) — **Nagy Andor:** Ez a kutya milyen szenzációs! (novella) — **Berde Mária:** Ismeriek álom... Rajz, Nyarad (versek) — **Balázs Béla:** Isten tenyerén (regény 15)

Erdélyi fejek: **Ligeti Ernő:** Bernády György és Gyárfás Elemér (Hosszu Márton rajzaival)

Két hét politika: **Weiss Sándor:** Román nemzeti párt, kisebbségek és a bízalom

Népek és kultúrák: **Juda Léb Perc** — **Szabó Imre:** Remeték jesivája

Jegyzetek: **Borbély István:** Az erdélyi magyar szépirodalom — **Ben Ami:** Konferansz: A szemem

Népgazdaság és politika: **Székely János:** Közgazdasági feljegyzések

Könyvek és folyóiratok szemléje: **Ormos Ede:** A magyar Marx — **Kádár Imre:** ELŐRE (12. sz.)

PASZTORTÚZ (4., 5., 6. sz.) — **Keresztury Sándor:** Román folyóiratokból

Képkiallítások: **Dienes László:** Mund Hugó és Dömötör Gizella gyűjteményes kiállítása

ÁRA: 8 LEI 8 CSEH KOR. 30 MAGY. KOR. 300 OSZT. KOR. 4 DINÁR 8 MÁRKA

NYOMTA A LAPKIADÓ ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET R.-T. CLUJ-KOLOZSVÁR

FŐMUNKATÁRSÁK:

BÁRD OSZKÁR, JANOVICS JENŐ, KÓS
KÁROLY, NAGY DÁNIEL, NYIRŐ JOZSEF,
SZOMBATI SZABÓ ISTVÁN, TABÉRY
GEZA, ZSOLT BÉLA

SEGÉDSZERKESZTŐ:

SZENTIMREI JENŐ

ELŐFIZETÉSI ÁRAK:

negyedévre . 45 lej, 45 cseh, 150 magyar, 1000

osztrák korona, 25 dinár, 45 márka.

félévre . . . 80 lej, 80 cseh, 250 magyar, 1800 osz-

trák korona, 45 dinár, 80 márka.

egészévre . 150 lej, 150 cseh, 450 magyar, 3200

osztrák korona 80 dinár, 150 márka.

Az évi ajánlási költség beküldése ellenében
a lapot ajánlott levélben kaphatják meg előfi-
zetőink, ami a pontos postai kézbesítést biztosítja.

A „Napkelet“ a szabad kutatás s a különböző irodalmi írá-
nyok és világnézetek szabad fóruma. Nem alkalmaz lelkiismereti
kényszert senkivel szemben s minden irányt szóhoz enged, ha becsü-
letes álláspontot fejez ki és önmagának mértékével mérve értéket
jelent. Ezért minden író önmaga felelős cikkéért.

Csak azokat a kéziratokat őrizhetjük meg, amelyeket a szerző
felkeresésünkre küldött be. Más kéziratokat nem adunk vissza. Minden
beérkezett kéziratot három hónapon belül megválaszolunk.

I R O D A	LAPKIADÓ	Ü Z E M
STR. MEMO- RANDULUI 3	RÉSZVÉNYTÁRSASÁG	STR. UNIVER- SITATI No. 3
TELEFON 664.	CLUJ-KOLOZSVÁR	TELEFON 694.
◆ ◆ ◆ ◆	◆ ◆ ◆ ◆	◆ ◆ ◆ ◆
	Modern, nagy nyomdaüzemében ugy könyvnyomdai, mint litogra- fiái munkát fővárosi ízléssel, ol- csón és gyorsan készít. ◆ Könyv- kötészete, vonalzóberendezése és üzleti könyvgyártása is olyan igé- nyekre berendezett, hogy e téren is helyettesíteni tudja a budapesti fejlett nyomdavállalatokat. ◆ Az ipari és kereskedőkörököt próba- megrendelésre kéri. Postai meg- rendelést a legpontosabban teljesít.	
◆ ◆ ◆ ◆	◆ ◆ ◆ ◆	◆ ◆ ◆ ◆

ERDÉLY NEM TALÁLJA MEG ÖNMAGÁT

Irta: NYIRŐ JÓZSEF

Az önállóan haladó erdélyi irodalom életében olyan jelenségek mutatkoznak, melyek az elmúlt három súlyos esztendő munkájának felszámolását szükségessé teszik. A felszámolásnak elvi alapon, elfogultságtól mentes, magasabb szempontok irányítása szerint szabad történnie.

Azok az összetevő erők, melyek szerves, élő és egységes irodalomra egyesülhetnek, az erdélyi irodalmat olyan komoly valószínűsággá emelték, hogy már nemcsak jelenségeknek, hanem az irodalmi jelentőség és hivatottság bizonyosságával elismert valóságos irodalomnak kell tekintenünk. Ezt a tényt vitán felül akarjuk tartani és sem anyagi szempontoknak, vagy világnézeti tusakodásoknak, sem esztétikai forradalmaknak; legkevésbé kicsinyes szenvedélyeknek semmi áron át nem engedjük.

A felszámolás során sok szomorú függő kérdés várja a megoldását, melynek felsorakozása annál csodálatosabbá teszi a mai meglevő eredményeket.

Az erdélyi irodalom már elindulásában nélkülözte a szerves elgondolást, a néppel való kapcsolatok teremtői melegségét, fejlődésének azt a lehetőségét, hogy egy önállóságra hagyott és saját kiképződésére utalt népnek irodalmi kifejeződésévé lehessen. Ma is hiányzik az együttélés harmoniája, mely az együttérzések jóakaratával, a népi öntudat biztonságával karolna fel minden értéket. Ebben pedig nem az irodalom a hibás. Merészebbek azt mondanák, hogy a népnek rá kell érdemesítenie magát a saját irodalmára; de ez csak részben igaz. Az irodalom és nép közti viszony kettős: Belső és külső. A megértés szellemi és lelki, — tehát belső tény, amelynek önmagától kell érvényesülnie. Erőszakot nem tűrő fejlődési folyamat ez, a szellemi törvények következettségével fokozatosan következik be és a népet kulturális magaslatokra vezéri. A földben az utolsó hajszál gyökér is megkapja a helyét, akármilyen groteszk elcsavarodással irányítja is az utját az anyagon áttörni akaró természeti törvény. Lassan, de minden ellenállás mellett is be fog következni ez az anyagcsere az erdélyi irodalomban is. — Nagyobb a baj a külső, az irodalom megnyilatkozásának lehetőségét biztosítani és fejleszteni képes szervezet hiánya miatt. Nem volt és nincs egyetlen koncepció, mely az erdélyi magyarságot teljes erejében átölelő egységes megnyilatkozásra szervezni tudná az irodalom számára és az ebből származó etikai súlyt mindenki által elismert szellemi életünk tekintélyévé tenné.

Hiányos és téves az a felfogás, hogy csak egyes művek összesége alkotja az irodalmat; mert egy nép maga is lehet irodalmi

hatóerő és a világirodalom történetében sok eset van, mikor nem a kiváló művek, hanem a nép irodalma önmagában jelentett világirodalmi értéket. (péld. a provencei) Erdély még mindig Kelet és Nyugat ütköző helye, két kultúra fókusa, igazi őstalaja, dús művész anyag és európai hivatottsága, de lappangó szellemi energiák fészke, melyek az emberiség nagy értékei lehetnének. Az erdélyi ember elmélyült lelki világa külön studiumra méltó és az erre ráhivatott író vagy művész a kultúrvilág érdeklődésébe állíthatná nem ethnikai furaságai miatt, hanem ös-zépségei jogán. Nincs a kerek földön olyan világaramlás, melynek kinzó szükségessége és megnyilatkozni vágyása öntudatlan alakban, de a végtelen mélységeivel benne ne élne az erdélyi érzések és gondolatok szakadékaiban.

Annál fájóbb, hogy azt a kultúra forrást senki megnyitni nem próbálja, az erdélyi irodalom megalapozását általa és rajta el nem kezdte. Így valóban két kultúra fókuszában állunk, de ez a fókusz nem felülről jövő, nem a miénk; hanem ideiglenes és csalékony. Napon sütkérező cigánygyerekek vagyunk. Ha a nap elhalad, mi pörén maradunk és fázunk. Más emberek irodalmának és művészetének későn észrevetvén anyyékaik rajzolgatjuk a házuk falaira, de az idegen szépségek a fejlődés sürgősségével hamar elmozdulnak s mi maradunk befejezetlen, naív, üres körvonalainkkal, mert a betöltő szépség nem vala a miénk. Kincses ládánkon éhen haltunk, mert adtál uram tehetséget, igen sokat, nést is hozzá; de nincs köszönet benne.

A szükség decentralizálta az erdélyi magyar irodalmat és mi kijelentettük, hogy most már gyámkodás nélkül önnön szellemi fennsőbbségünkkel fogunk nagy dolgokat művelni. Néhány író (ön-érzetesen kifejezve „íróink“) és néhány magánvállalat cselekedett is egyéni célja, képessége és ereje szerint, de az erdélyi magyarság népi erejében rejlő szellemi és anyagi képességei arányában — bizony mondom — nem tevé semmit.

Hol vannak nem az erdélyi könyvek, hanem Erdély könyvei?
Hol van az erdélyi olvasó közönség?

Erdély könyveire nincs közönség, a közönségnek pedig nincs pénze. Politikusabban kifejezve az erdélyi magyarság anyagi helyzetének megrendülése lehetetlenné teszi ezidőszert, hogy kulturális jövőjét az öt megülető mértékben biztosítani tudja.

Felcím! Ne legyünk farizeusok. Annyi pénz van. Híszzen csak az ideí farsang mulatságainak jövedelméből nyugodtan meg lehetne alapítani akár az erdélyi magyar tudományos akadémiát. — Nem a pénz hiányzik, hanem *Erdély nem találja meg önmagát*, mert nem eszmél rá teljes magára hagyottságának tudatára, önállóvá kényszerült életének kizárólagos lehetőségeire. Ezért nem is végzi a szellemi és anyagi erőforrások csoportosítását, tehát mulasztásával kimeríti a meglevő kulturális gyökéret tápláló képességét és a népek versenyében való részvételünk kedvező esélyeit legyöngíti. Ma egyetlen magyar világlátását sem szabad lokális jelentőségüvé tompítani semmiféle politikai frakció, vagy társadalmi osztály érdekében.

Ma minden nép történelmi távlatok impulzusa szerint él, de nem a régi dicsőségünk romantikájából csak, hanem a világos intelligenciával sokszor átgondolt jövő irányai felé törtet előre. A modern Janus-fej titka ebben van. Kik elől nézik a szemeit, azt hiszik, hogy a hátra tekintő szemeit csukta be, aki a múltba pillantó tekintetében vész el, megfeledeznek a jövőbelátásról. Valójában, ahol a két látás találkozik, ott születik a gondolat, amelynek titkához el kell jutnunk.

Az analogia csak részben talál irodalmi viszonyainkra, azé t részben, mert a rosszhiszeműség búvík meg mögötte. Nélküle azt a — sem a jelen — sem a régi dicsőségünkre nem szolgáló szellemi negatívumot kellene beismernünk, hogy a helyzetünk helyes felismeréséhez szükséges intelligencia hiányzik belőlünk. Ezért úti a nemzetközinek mondott irányzat, a reakcióst és viszont. Az irodalom jánusz-fejére gondolás nélkül is egy főre esküszik mégis mindakettő. A meggyőződés jóhiszeműsége mentse őket és — nem fontos, hogy kibéküljenek. Más a szükséges. A rosszakaratu elfogultságok ellen kell közösen kezdet emelniök, a vakdüh és politikai betolakodók kufár tisztátalanságai ellen, melyek az irodalmi élet megfertőzői. A naiv és kicsinyes üzleti vetélkedések, vagy írók hajbakapásai néhány férges levelet hullat le csak a szent fáról, amelyen maguk az érdekeltek is átsétálnak. A különböző irodalmi irányok nemzetmentő, vagy emberiségstisztelő harcai is olyan régiek, mint az országútja és öntudatos művész ember számol is velök. Irónak, vagy művésznék nevezhető embereknek a szellemi, vagy művészeti áramlatokon okulniok kell. *A tehetségnek egyetlen iránya lehet elsősorban: — Önmaga.* Amit pedig létrehoz, az ellen lehet ugyan védekezni, de letagadni, értékét el nem ismerni; tehát megsemmisíteni sehogy se lehet. Bárki túlekedhetik vérmérséklete szerint, de az ifjú erdélyi irodalom ellen ne vétkezzék.

Erdély nem találja meg önmagát, mert ellene mondanak akaratának azok, akiknek ebben van az érdeke. A jós-írásnak kevés emberei mégis rátaláltak Erdélyre, hogy új életére ráébredszék. Köztük csak az ősz mesemondót, Benedek Eleket emlitem. Téli éjszakában nem szikrázik szebben a csillaghullás, mint az ő szépségtől és jóságtól meggyulladott lelke hazajövésében. Kétszer se fordult az évszak és már idehaza, Dicsőszentmártonban egynehány balga és tudatlan ember a meséit szívenszúrta. Semmit többet róluk: *A meséket szíven szúrták.* Erdély lelkiismeretét szólitom tetemre a mesék ravatalához, hogy találja meg önmagát, mert az ilyen jelenségek léteerdekeit veszélyeztetik. A napi sajtó néhány képviselőjének megemlékezésén kívül az erdélyi irodalom állást egyáltalán nem foglalt s bár kötelessége volna mindenkinek, aki az erdélyi magyar irodalommal közösséget érez. Ezért kísért a kérdés: Kikből, mikből is áll akkor az erdélyi magyar irodalom?

Folyóiratoknál több és — engedelem adassék érte — de még az irodalmi egyesületeknél is sokkal több, mert nem elégséges hozzá szerintem sem a szép múlt, sem a hivatalos reprezentálás tudata. Az irodalom leghivatottabb képviselői mégis és most is az írók,

kik szegény küzdő és az írás szép áldozatát hozó emberek, akik egész lényükben remegve állást foglaltak ősz Benedek mellett. Már már azt kellene hinnünk, hogy az erdélyi öntudat azzal a megnyugvó gondolattal halad el a kisbacsoni remete meggyalázása mellett, hogy nem lényeges, mert: Poeta nascitur. Annyiban tényleg igaz is, hogy Benedek Elek a poéták kiirthatatlanságához szükséges föltételeknek eleget tesz még mindig országszervező elgondolással és tisztasággal edzett szelid fegyelmeyzettséggel és hivatottsággal.

A poeta nascitur ugyan a szellemileg számalmasok féligassága, de alkalmat nyújt hozzá, hogy a köztudat tájékozatlanságát ott megvilágítsuk. Elgondolni is szédítő, hogy milyen fenséges intellektuális folyamat amíg a *tehetség művésze lényegül*. Az emberi test pórusain, idegén, vérén át felveszi a nap sugarait és mint a saját teremtő erejét löveli ki magából öntudatosan. Az irodalmi értékképződésnek is hasonló a lefolyása. Sok ismeret, nagy tudás, a világ-élet multjának és jelenének önmagában való asszimilálása kell hozzá, hogy egyéniségének elferdülése nélkül a mai művészi fejlettség színvonalára emelkedhessék.

Az erdélyi irodalom függő kérdései közt az írók szellemi képződésének lehetővé tételét alig emlegette valaki. Az ehhez mulhatatlanul szükséges anyagi bázisok biztosításáról annál kevésbbé lehet szó. A szellemi élet terén azért az a szerencsétlen helyzet következett be, hogy kevés kivétellel Erdélyben a hivatottak nem élhetnek az irodalomnak, ha éhen nem akarnak halni; akik pedig annak élnek, azoknak el kellene tiltani, hogy lelkesedésükön és nemes szándékukon kívül egyéb munkájukat nyilvánosságra hozzák. Így sok helyütt oda nem tartozó emberek vetődnek az irodalom élére, kik a közönség szellemi irányításánál lényeges átfogó tekintetnek és a fejlődés egészséges menetét jövőbelátóan kijelölői képességeeknek a híjjával vannak. Magyar népi helyzetünk kényszeríti az irodalmat, hogy több legyen, mint művészet; mert népek életét megalkotó hivatása és kötelezettségei is vannak. Ha nem volna a politika-fogalma annyira undorítóan hazuggá és aljassá téve, irodalom-politikának nevezném. Helyesebb, ha az irodalom revelációjának mondjuk, mert ez a gondolatok közlésének a közvetlen módját is jelenti. A különböző világnézetek és az embereknek faji, társadalmi ellentétes tagozódásának utvesztői között elengedhetetlen a szellemi és lelki értékeknek ez a nemes értelemben vett politikuma; ha becsületes és igazszándéku öntudattal történik.

Az irodalom öntudatának egyedüli bírāja azonban a kritika legyen.

A kritika, melynek sem a negatív sajátosságai, sem a szubjektív tulhajtásai nincsenek kiélezve; hanem kultúra alkotó erejében teljes.

Mert a kritikának nem szabad esztétikai örömmel megelégednie, hanem szellemi horizontra feljutott alkotó rendszernek kell lennie. A helyesen felfogott ember, — a világfejlődések távlatait felismerő és az erdélyi magyarság javára hasznosítani akaró kritikai elvek szerint képződött művészek és művészet, írók és írás megvalósítása legyen legfőbb gondja. Az író belső komplikáltságába tisztán

belát és végzi az irodalmi termelés értékelését is, de az igazság és szépség örök terveinek bántatlanságát is biztosítani fogja. Lehet, hogy ez az irodalombölcseleti felfogás eltér a szokástól és köztudattól; de a szokás és forma mögött mégis lényegül marad, mert a kritikának értékfejlesztő hivatása mindenkor változatlanul ugyanaz. Ki megéri, megbizonyíthatja a szavak igazságát majd, ha Erdély valóban megtalálja önmagát.

Addig ez az írás is egyike lesz a Benedek Elek szivenszurt mesésnek. Az erdélyi irodalom pedig megmarad bizonytalan és esetlegesjelenségnek a kellő tekintély híjján, a meg nem értés és gyűlölködés átkával eljegyezve.

NÖI SORS

Milyen nagy volt a várakozás,
Mely a párából gyűlt, a párából, amit a virágok
Elleheltek s amely úgy feküdt a rét felett
Mint soha fel nem szabaduló gyöngyös fátyol.

A várás sóhajtása volt-e ez?
Vagy a már mindent előre elpazarló
Vágyak remegése? S ugyan ki meri
Tiszta szívvel tagadni, hogy nem-é a nap
Magatartóztatásának izzadtsága volt,

Amiért le nem szállhatott a flóra fölé.
Bizonyos csak egy volt: Hogy a virágok lassan elveszítették
Lankadó szirmaik színét s a bágyadt bibék
Már szinte önmaguk porozták —

Úgy, hogy mire a fellegek hűsítő ígérete
S a közeli megváltás frissítő szaga végre megérkezett,
Ajultan estek a földre szomorú kelyheikkel
S a sárba taposta őket az ifjú eső.

ENDRE KÁROLY

RÉGI JAPÁN KÖLTŐKBŐL* SZOMBATI SZABÓ ISTVÁN MŰFORDÍTÁSAI

ANYAI SZERETET

Szakanouhe költő verse leányához, Jakamochi költő feleségéhez, akit férje északi Japán egyik zord, kietlen tartományába: Kosi-ba vitt nőül. A Manjósú-gyűjteményből. Kr. u. 8. század.

A Tenger-isten bárhogyan becézi
Sok drága-gyöngyét — kik lent ősi mélyben
Gyarapszanak a hullámzó vak éjben —
Csillámukat ha édelegve nézi:
Szerelmemet az övé föl nem éri,
Mert nekem fanyar már az öröm s epés
És ha csalóka álom meglep és
Almodlak: hangos sírásom kíséri.

Orcád a kedves rézsútos szemekkel
Ma is úgy áll előttem, mint midőn
A zord Kosiba vitték nász-menettel.
S engem már vénség bágyaszt s tünt időm
S tán, mielőtt még egy isten-veleddel
Találkoznánk: borúl rám szemfedöm.

VIRÁGOK VIGASZTALÁSA

Jakamochi költő verse feleségéhez, Szakanouhe leányához. A Manjósú-gyűjteményből. Kr. u. 8. század.

Sivatag Kosi távolába küldött
A fejedelmi parancs engemet,
Ahol jeges tél orkánja üvölt és
A hó-fuvatag mindent eltemet.

Öt éve már, hogy hitvesem meleg
Tekintetét nem issza szomjas arcom;
Csipőimet már le sem övezem
S fejem karjára hajtva már nem alszom.

* E versek átültetésénél, habár másodfordításról van szó, a műfordítót az a cél irányította, hogy az eredeti versforma, szótagszám, ütem- és rímképlet sértetlensége mellett az 1000–1200 éves versek ősi naivságát és primitívsgét a maga természetes egyszerűségében adja vissza. Sz. Sz. I.

Fájdalmaimra egy ir van csupán :
 A ház előtt a kerti-liljomok,
 Kiket a távol lápokról hozott ő
 És én szerelmes gonddal ápolok.

És valahányszor házamból kilépek
 S e virág-pompán megnyugszik szemem :
 Virágok közt a legszebb szál virágra :
 A liljom-asszonyra emlékezem.

Ha nem vagytok ti: ébren édes álmok,
 Kik bánatomat enyhítgetitek :
 Nem bírnék itt e zord, kopár világban
 Egy pillanatra sem nyugodni meg.

APAI BÜSZKESEG

Okura költő verse. Manjósú-gyűjtemény. Kr. u. 8. század.

Mit érne nékem gyémánt és smaragd,
 Arany, ezüst s a többi drága ércek?
 Kimondhatatlanabb s nagyobb gyönyör
 Nincs, mint mit én a gyermekemben érzek.

OKURÁNAK, A KÖLTŐNEK PANASZA, FIÁNAK: FURUBI-NAK KORAI HALÁLA MIATT

Okura költő verse. Manjósú-gyűjtemény. Kr. u. 8. század.

Mit bánom én a hét kincset,* mikért
 Az ember-vágy és kapzsiság törekszik?!
 Az én életem kincse a fiam volt,
 Ki sápadt-mozdúlatlan halva fekszik.

Reggel, midőn a hajnal-pír kigyult,
 Körültem játszott, nem sejtven veszélyt
 S midőn az esti szürkület leszállt,
 Fejét kezemre hajtva így beszélt:

„Apám, anyám ha nyugovóra tértek,
 Aludni engem közre fogjatok
 S velem, mint erdön a szakikusza,**
 Szorosan össze-hármasodjatok“.

*A hét kincs: arany, ezüst, smaragd, rubin, borostyán, koráll, achát. (Ford.)

**A „szakikusza“ egymásba fonódó japán erdei moha-faj. (Fordító).

S míg csevegett, én fúrge képzelettel
 Színezgettem magamnak a jövőt
 S hogy megérem, mig férfivá érik:
 E vidám hittel róttam az időt.

Úgy bíztam én ez álmodott jövőben,
 Mint egy hajós, ki bizva száll hajóra...
 De jaj! viharzón jött egy fürgeteg
 S reám zúdult: a szépet álmodóra.

És inségemre nem volt már segély —
 Felöltöztem a szent kötényeket
 S a szent tükröt ragadva fel kezembe,
 Forró imákkal kértem az eget.

Szemem a kéklő mennyboltnak feszült
 S kiáltozék az égi-istenekhez,
 Majd földre vetve vergődő fejem,
 Imádkozék a földi-istenekhez.

Kérés, imák, panasz hiába voltak,
 Nem hallgattak meg a nagy istenek.
 A gyermek senyvedt s szívem bánatát
 Remény-sugár sem érintette meg.

Kís teste napról-napra hervadott
 És ajkán mindig halkabbult a hang,
 Amíg a végső szikra is kihamvadt
 S a kora-holtra ráborult a hant.

Üvöltve tombolt fájdalmam s vadúl
 Öklözve fájó szívemet, meredt
 Nézésel néztem ég felé... Fiam!
 Mily kegyetlen sors vitt el tégedet.

Utó ének

Oly ifjú volt, hogy nem tudhatja még
 A járást és az utat odaát:
 Sötét Követ, vedd hát ez adományt
 S szépen vidd őt az alvilágba át.

AZ IDEGEN KATONA

— Játék és pszichoanalízis egy felvonásban —

Írta: KÁDÁR IMRE

(Színpadokkal szemben kézirat.
A szerző minden jogot, a fordítás jogát is fenntartja magának.)

SZEMÉLYEK:

Mária, negyven éven felüli kisasszony
Anna, a huga, nem egészen másfél évvel fiatalabb
Berden Kamill, huszéves testőrhadnagy
Teréz, ifju és csinos mindeneseleány,
Gyuri, félkegyelmű tehenes

(Történik egy falusi uriház nappali szobájában, valamelyik háboru idején. Balra, jobbra, középen ajtó, középen jobbra ablak az udvarra, elől balra és jobbra egy-egy karosszék, középen asztal. Régi bidermayer-butorok, egyszerű, csinos berendezés. Mikor a függöny felmegy, Teréz az ablaknál áll és kinez, Anna és Mária a jobb ajtóban összebuja figyelik.)

I. jelenet. Mária, Anna, Teréz

Mária: Mit lát?

Teréz: A parancsnok most szállt le a lóról. Ezek még itt ragadnak nálunk.

Anna: Nem fogom túlélni. Mondtam, hogy rejtőzzünk el. De te sohasem hallgatsz az emberre.

Mária: Nem hagyhattuk prédára a házat. Egy szeget sem hagytak volna itt. Aztán meg ugyis ránk találnak, ha keresnek.

Teréz: Lehet ám, hogy nem is bántanak senkit. Rosszabb a hírük, mint ők maguk.

Anna: Jó, jó. Még nappal van. De majd éjjel. Ahány könyvet olvastam róluk, mindig éjjel követik el a nagyobb rémtetteket. Irtózatos. Ugy-e borzasztó külsejük van?

Teréz: Éppen olyanok, mint a többi katonák. Rongyosak, akár a miéink.

Anna: Meghalnék, ha rájuk kellene nézнем. (Közeledik az ablakhoz.) Nem fővöldöznek?

Teréz: Dehogy. Inkább jámbor embereknek nézem őket. Vagy nagyon is fáradtak. (Felnevet.) A parancsnok szép fiatal ur. Jesszusom, most ide is nevet.

Mária: Nem téved, Teréz?

Teréz: Itt sülyedjek el, ha nem ide nevet.

Anna: Ugy-e rengeteg sokan vannak?

Teréz: Dehogy. Csak egy patruj. Egy tiszt ur, meg négy... öt... hat ember. Talán kvártélycsinálók.

Mária: Istenem, csak itt ne maradnának.

Teréz: (Kacéran.) No, attól aligha menekedünk meg. Már le

is szálltak a lóról. Most valamit parancsol az embereinek, mind mennek az istálló felé. Ő meg a hülye Gyurkával beszélget. Nagyon barátságosan. (Kacag.) Most ő is megy a többiek után. Készíthetem a vacsorát?

Mária: Talán, talán jobb volna, ha most itt maradna velünk. Anna nagyon fél. Ugye nagyon félsz, Anna?

Anna: Én? Dehogyan. Én már alig félek egy kicsit. De azért jobb lesz Teréz, ha itt marad. Mária miatt.

Mária: Én, én igazán egészen nyugodt vagyok. Hiszen nem is történhetik semmi.

Anna: Nem hát. Talán csak nem emberevők? Olvastam ugyan, hogy néha olyan dolgokat is... tesznek, követnek el nőkkel szemben...

Mária: De kérlek, Anna.

Teréz: Anna kisasszonynak igaza van. Én is hallottam, hogy...

Mária: Teréz, talán mégis menjen és készítse inkább a vacsorát. (Teréz el.)

II. jelenet. Anna, Mária

Anna: Csak azért mondtam, mert ezek az emberek nőkkel szemben...

Mária: De Anna, mi ezekről a dolgokról nem szoktunk beszélni.

Anna: Negyven évig nem. De most könnyen meglehet, hogy beszélünk kell.

Mária: Anna, ismétlem, vedd tekintetbe, hogy én vagyok az idősebb és hogy...

Anna: És hogy bármely pillanatban betoppanhat ide az idegen katona.

Mária: Ez igaz. Istenem.

Anna: Hallottad, hogy már ide is nevetett.

Mária: Kicsoda?

Anna: Az idegen katona. Mindig így szokott kezdődni.

Mária: És te tényleg olvastál valahol valamit arról, hogy ők néha... olyan dolgokat... követnek el?

Anna: Mária, én most kénytelen vagyok bevallani neked, hogy én, hogy én tényleg olvastam valahol valamit.

Mária: (Már vallató hangon.) Mikor?

Anna: Talán husz éve... és azóta is.

Mária: Egyszer? Kétszer? Többször?

Anna: (Nagyon röstellkedve mindegyik kérdésre igent int.)

Mária: Hogyan történt?

Anna: Amikor boldogult jó apánk tönkrement és az az ember, akit szerettem, akit te is... szóval, akit szeretünk... visszaküldte a jeggyürümet, akkor elhatároztam, hogy szakítok a multtal és titokban elkezdtem olvasni.

Mária: Mit?

Anna: Azt. Zólat.

Mária: Istenem.

Anna: Bocsáss meg, Mária.

Mária: Szegény anyánk...

Anna: Igazad van. A te gondjaidra bízott engem... és én nem tudtam ellenállani... De csak a könyveim voltak bűnösök.

Mária: És te?

Anna: Hová gondolsz, Mária.

Mária: És hogyan tudtad eltitkolni. Anna?

Anna: Ezt talán hagyjuk máskorra. Most csak azt akarom neked mondani, hogy... az az író... egyik regényében nagyon félelmes dolgokat ír le az ilyen ellenséges megszállásról. Például részeg katonák bántalmaztak olyan asszonyokat, akik, hogy úgy mondjam, áldott állapotban voltak, az pedig éppen gyakori eset, hogy védtelen nőkkel szemben...

Mária: Ne folytasd. Rettenetes.

Anna: A legokosabbnak azt találnám, ha összeszednék minden pénzünket és ékszerünket és nem várnánk meg, amíg az idegen katona... amíg leszáll az éjszaka... hanem nyíltan odalépnél hozzá és...

Mária: Én?

Anna: Te vagy az idősebb. És fel kell ajánlanod váltságdíjul mindenünket.

Mária: Azt hiszed... hogy esetleg szükség lehet rá?

Anna: Bizonyosra veszem. Mit gondolsz, nem volna jó, ha mindenesetre kinéznék az ablakon és megszemlélném a terepet.

Mária: Ha igazán úgy olvastad, Anna, akkor te jobban tudod, hogy ilyen esetekben mit kell cselekedni.

Anna: *(Ovatosan az ablakhoz lép, kidugja rajta a fejét, azután hirtelen visszahapja.)* Mária, az ellenséges tiszt...

Mária: *(Anna szoknyájába kapaszkodik.)* Rettenetes.

Anna: *(Remegve.)* Idenevetett és tisztelgett. Olyan rut, mint egy vadember, mint egy emberevő!

Mária: *(Izgatottan.)* Lehetetlen.

Anna: Kérlek. Össze is ütötte a sarkantyuját.

Mária: Borzalom. De nem tévedsz, Anna? Talán... az olvasmányaid miatt látsz csak rémeket.

Anna: Győződj meg róla magad.

Mária: Isten ments. De az lehetetlen... hogy össze is ütötte a sarkantyuját.

Anna: Kérlek, Mária, most már ragaszkodom hozzá, hogy te is... elvégre te vagy az idősebb és szegény jó anyánk...

Mária: *(Némi habozás után behunyja a szemét és egy pillanatra kidugja a fejét.)* Borzalmas. És tudd meg, Anna...

Anna: Nos?

Mária: Most is nevetett és tisztelgett.

Anna: És most is összeütötte a sarkantyuját.

Mária: Azt nem merném teljes bizonyossággal állítani.

Anna: Ugye rettenetes borzalmas arca van?

Mária: Azt hiszem Anna.

Anna: Nagy, öles férfi, óriási fekete szakállal. Mint egy emberevő.

Mária: Nem mernék megesküdni rá, hogy vörös-e, vagy fekete.

Anna: Fekete. Bizonyosan fekete.

Mária: Kétségbe kell esni. Nemsokára este lesz és az egész faluban nincs egyetlen ember, aki megvédene bennünket az idegen katona ellen.

Anna: De talán nem fog történni semmi. Hiszen eddig...

Mária: Eddig. De éppen te mondtad az imént, hogy az az író... hogy többnyire este... követik el a gáztetteket.

Anna: Csak ennek a borzasztó bizonytalanságnak volna már vége. Jobban szeretném, ha feltörnék a pincét, leölnék a dísznókat, szóval úgy tennének, ahogyan ilyenkor tenni szoktak. Akkor legalább tudnám, hogy garázda martalócok és tudnám, hogy fel kell áldoznom az életemet. Mert ugye Mária, az nem lehet, hogy becstelenségben...

Mária: Nem értelek. Beszélj világosabban, Anna.

Anna: Hát ugye könnyen lehetséges, hogy az idegen katona be fog törni a szobánkba és olyasmit fog követelni tőlem, ami sokkal drágább, mint az élet.

Mária: De kérlek, a mi tisztos korunk...

Anna: Alig hinném, Mária, hogy a mi korunk még egyáltalán valami nagyon tisztosnak volna nevezhető. Ami engem illet... sőt ami téged is illet...

Mária: De Anna...

Anna: Azt mondtad, hogy beszéljek világosan, Mária. És valóban szükség van rá, hogy most őszintén mérlegeljük a dolgokat. Én elkészültem a legrosszabbra.

Mária: Mire?

Anna: Arra, hogy megölöm magamat. Ha az idegen katona olyasmit követelne, ami...

Mária: Ami? Beszélj világosabban, Anna.

Anna: Mária, világosabban már igazán nem beszélhetek. Amiért én őszintén bevallottam neked, hogy olvastam azt az író, még nem volna szabad feltételezned, hogy én...

Mária: De légy meggyőződve, hogy félreértesz. Én soha mással sem beszéltem ezekről a dolgokról, legfeljebb néha, nagyon ritkán álmodtam olyasmit, amit másnap meg kellett gyónnom a főtisztelendő urnak és ha faggatlak, csak azért teszem, mert igazán nagyon tájékozatlannak érzem magamat. Boldogult jó anyánk nem tartotta szükségesnek, hogy mindent elmondjon nekünk.

Anna: Én mindenesetre értesültem egymásról, de biztosíthatlak...

Mária: Egy percig sem kételkedtem benned, Anna.

Anna: Köszönöm, Mária. De azt hiszem, hogy mielőtt a végzetes lépésre elhatároznánk magunkat, — mert ugye te is inkább?

Mária: Föltétlenül.

Anna: Tehát előbb kíséreljük meg és vásároljuk meg tőle az életünket. Különben is mindent fel szoktak kutatni és ahol eldugnak valamit, ott a lakosságot a földdel teszik egyenlővé.

Mária: Mennyi pénzünk van itthon?

Anna: *(A szekrényhez megy és a fehérmemű alól könyvet vesz ki).* Husz forint és negyven krajcár. Annyinak kell lenni. És itt vannak az ékszerek, a két násfa, a bogláros kösöntyü, az ametiszt gombok, boldogult jó apánk pecsétgyűrűje . . . más nincs . . .

Mária: Elég lesz? Talán a két bécsi poharat, meg a kézi-munkatársolyt és . . .

Anna: *(Mindent tálcára rak.)* És . . .

Mária: A jeggyűrűdet.

Anna: Azt nem huzhatom le az ujjamról. Az idegen katona sem követelheti.

Mária: Te tudod, Anna.

Anna: Én tudom.

Mária: Azért ne haragudj. Akkor talán a csipkéimet adom oda. *(Heves kopogtatás a veranda ajtón.)*

III. jelenet. Voltak, Gyurka.

Gyurka: *(Husz éves, víhógó, félkegyelmű, piszkos legény, ki-vülről).* Hé, Teréz. Hé, Teréz, nyitod ki mindjárt. Parancs van.

Mária: *(Nagynehezen magához tér az ijedelemből. Az első jobb sarokból, nagyon halkán.)* Ki az?

Gyurka: Hé, Teréz. Na várj.

Mária: *(Kissé hangosabban.)* Ki az? Library Cluj

Gyurka: Én vagyok.

Mária: De kicsoda.

Gyurka: Keziccsókolom, a tehenes Gyurka.

Mária: Mít akarsz?

Gyurka: Tessen kinyitni, azonnal, keziccsókolom, mer parancs van.

Mária: *(Tétovázva kinyitja az ajtót.)*

Gyurka: *(Belép, visit hetykén.)* Parancsom van.

Anna: Tőle.

Gyurka: A tiszt úrtól. Egy tallért is nyomott a kezembe.

Anna: Micsodát? Az idegen katona? Egy tallért?

Mária: Lehetetlen.

Gyurka: De bizony. Azt parancsolta a tiszt úr, hogy ő most aztán bekvártélyozza magát a vendégszobába, ki is mosakodik, ki is fésülködik, de aztán tessen bemenni hozzá éccakára.

Mária: *(Szívére szorítja a kezét, nagyon csendesen.)* Ezt üzente?

Gyurka: Nem üzente, parancs, keziccsókolom, tudom én azér, ha nem is vittek el katonának. Hogy azt mondja egészen szemrevalónak teccett lenni, amikor ki teccett pislogni az ablakon.

Anna: Ezt mondta . . .

Gyurka: Egy tallért is adott, keziccsókolom, hát már csak tessen megfogadni, mer vissza is veszi, meg fel is négyeltet és fel-segeztet az istállóra, fel is perzselteti a kastélyt, ha akarja, mer nagyon hatalmas egy úr, nagyon szógálnak neki a többiek. Elme-hetek, keziccsókolom? *(Szünet, el.)*

IV. jelenet. Anna, Mária.

Anna: *(Lelke mélyéig megrendülten.)* Most?

Mária: *(Egy mozdulattal mutatja, hogy itt már minden elveszett.)*

Anna: Irtózatos.

Mária: Nem kellett volna kineznünk.

Anna: *(Kézlegyintés.)* Akkor egy órával későbben...

Mária: Vége az életnek.

Anna: Bucsuzzunk el, Mária.

Mária: Mit akarsz tenni?

Anna: Most meg kell halni.

Mária: Hát haljunk meg, Anna.

Anna: Előbb meg kellene próbálni a váltságdíjjal.

Mária: Megpróbálhatjuk, de hátha akkor, ha nem használ, már nem lesz mód és idő a tiszta halálra.

Anna: Akkor azután...

Mária: De Anna! Látszik, hogy...

Anna: Ne bánts engem, Mária. Talán utoljára látsz ebben az életben.

Mária: Te is engem, Anna.

Anna: Csak legalább revolver volna a háznál. Vagy valami gyorsan öló mérég. A kötél borzasztó. Olvastam egyszer, hogy rettenetes szenvedéseket okoz. Nem marad más hátra, mint a tör.

Mária: Törünk sincs, csak kés van.

Anna: Akkor hát... *(A trümből kicsiny desszertkést vesz elő.)* Itt van. *(Az asztalra teszi a kést.)*

Mária: *(Borzadva.)* Irtózatos.

Anna: Nincs más hátra, Mária. *(Remegő kezébe vesi a kést, de kitért.)* Nem bírom. De ha szeretsz, ha igazán szeretsz, neked kell engem... megölnöd...

Mária: Nem bírnám... most... a kezembe venni. De te, te erősebb vagy. Ólj meg engem, Anna, Annácska...

Anna: *(Nagyon meg van lepve.)* Téged?

Mária: Engem, Annácska.

Anna: Dehát mit használna az?

Mária: Hogy mit használna? Hát megmentene engem a szégyentől, a gyalázattól.

Anna: Téged?

Mária: Miért csodálkozol úgy, Anna?

Anna: *(Gondolt valamit és megint a régi hangon.)* Értelek, jó lélek. Te nem bírnád elviselni, hogy engem az idegen katona...

Mária: Hogy téged?

Anna: Hogy engem? Hát kit?

Mária: *(Szelíd mosollyal.)* Ja úgy. Te mindig jó hugom voltál Anna. És most fel akarod áldozni magad érettem. En ezt nem fogadhatom el.

Anna: Szó sincs róla, Mária. Te akarod feláldozni magadat, hogy engem megmentés. De ez lehetetlen... Több okból is lehetetlen.

Mária: Több okból?

Anna: Engedd meg, hogy ne részletezzem. De lehetetlen.

Mária: Pedig ha nem tudnám magamat megszabadítani ettől a gyalázatos élettől, akkor nem maradna más hátra...

Anna: Mint az, hogy az idegen katona lábaihoz vessem magamat és úgy könyörögjek irgalomért.

Mária: Te?

Anna: Hát kicsoda?

Mária: Miért te?

Anna: Mert először is én vagyok a fiatalabb és tisztelnem kell benned az idősebb nővért, aki úgyszólván húsz év óta anyám helyett anyám vagy.

Mária: Mindig elismertem, Anna, hogy te talán kellő értékén túl is méltányoltad azt a nem egészen két esztendőskülömbőséget, amely kettőnk között fennáll. De én megesküdtem jó anyáknak halálos ágyán, hogy jobban fogok reád ügyélni, mint saját magamra.

Anna: *(Némi éllel)*. Ügyeltél is, Mária.

Mária: Tehát nem engedhetem, hogy feláldozd magadat helyettem.

Anna: Helyetted?

Mária: Ugy van.

Anna: Ha így vagyunk, akkor azt hiszem, hogy félreértetted az idegen tiszt üzenetét, illetve parancsát. Az idegen tiszt azt parancsolta, hogy én éjszakára...

Mária: Nem engedhetem, hogy mindenáron magadra akard venni a keresztet. Mert bármily irtózatos, a tehenes Gyurka nekem mondotta...

Anna: Rettenetes ugyan, de nekem mondotta.

Mária: Nem mondott nevet, az igaz.

Anna: Na látod. Mindhogy pedig az a fekete óriás — sajnos — reám nevetett és tisztelgett és össze is ütötte a sarkantyúit...

Mária: Ami azt illeti, kétségbeejtő ugyan, de azt hiszem, vörös szakállá van annak a fenevadnak és bármily csapás is, de reám is nevetett és tisztelgett.

Anna: De nem ütötte össze a sarkantyúit.

Mária: Azokat nem. De a fogait csattogtatta.

Anna: Na látod.

Mária: *(Egyre növekvő hévvel)*. Szóval nincs kétség azíránt, hogy — bármily rettenetes is az én sorsom és bármily nehezen fogja is elviselni a te szerető testvéri szíved az én pusztulásomat, de engem legalább vigasztal, hogy nem a hugomat szemelték ki áldozatul az emberevők... és nem neki kell meghalnia.

Anna: *(Ugyancsak egyre élesebben)*. Mondtam már drága Máriám, hogy hasztalan próbálsz elhítenni magaddal... hasztalan akarod meghozni a legborzalmasabb és legnagyobb áldozatot, az idegen katona, illetve a sors, engem jelölt ki... vértanúnak, hogy magamra vegyem a keresztet.

Mária: Ez a hősiés önfeláldozás lelkem mélyéig meghat. Neked

kötelességed ugyan, jó lélek, erkölcsi kötelességed, hogy megkíséreléd átvállalni tőlem a végzetes csapást, de nekem viszont kötelességem, hogy mély hálával visszautasítsam ajánlatodat. Külömben sem hinném, hogy célt érnének hősiességeddel. Mert most már megrendülve bár, de be kell vallanom, hogy minden kétséget kizárólag engem akar... erkölcsi halálba dönteni az idegen emberevő.

Anna: Drága Máriám, ne fáraszd magadat ilyen átlátszó ügyeskedéssel. Én ugyanis tudom, az első perctől tudom, hogy most csak alakoskodsz drága Máriám s el akarod hitetni velem, hogy nem én vagyok kijelölve az erkölcsi halálra. Azonfelül önfeláldozásod haszontalan volna, mert a fenevad engem ítelt végpusztításra és aligha fogja elhatározását megváltoztatni.

Mária: Én is ezt mondom. És éppen azért én most... összeszedem ezeket a váltságdíjakat és bucsuzom tőled. Sirass meg engem, kicsi Annám.

Anna: *(Egy ugrással ő is a „váltságdíjnál“ terem. Most már nagyon ideges).* Illetve Isten veled, Máriám. Köszönöm, de nem foghatom el.

Mária: Én sem. És most már annál a tiszteletnél fogva, amellyel idősebb nővéred iránt tartozól, követelem, hogy... hogy engedj indulni a kálváriára.

Anna: Éppen ez a tisztelet parancsolja nekem, hogy magam helyett ne engedjelek téged a pusztulásba. Értsd meg Mária, értsd meg, én vagyok kiszemelve az áldozatra.

Mária: *(kezd kijönni a sodrából)* Ezt a nagy önfeláldozási hajlamot már egyszer volt szerencsém... már egyszer volt alkalmam megcsodálni.

Anna: Hogyan?

Mária: Azt mondtam csak, hogy te már egyszer meghoztad helyettem... az áldozatot és akkor sem rajtad mult, hogy nem végezhetted teljes munkát.

Anna: De kérlek, Mária...

Mária: Husz év előtt is rendkívüli buzgalmat fejtettél ki, hogy megments engem a házasság veszedelmétől, még a saját önfeláldozásod árán is. Ez is nagyon megható volt, Annácska és én nagyon hálás is vagyok érte.

Anna: Ugy? Hát beszéljünk akkor nyíltan. Te azt akartad ezzel mondani, hogy talán Arthur...

Mária: Nem talán, hanem egészen bizonyosan. Még azután is, hogy annyi tépelődés után mégis a te ujjadra huzta ezt a jegygyűrűt, olyan tekintettel nézett reám, amely mindent elárult.

Anna: Mindenki melegen szokott nézni a menyasszonya idősebb nővéreére. És mondhatom, hogy most már sok mindent megértetek, amit eddig csak gyanítottam. Mert éppen te voltál az, aki még azután is úgy néztél rá, de úgy néztél rá, hogy az már szinte a bűnnel határos.

Mária: És ezt te mered nekem mondani? Aki elvetted őt tőlem, aki ma is bitorlod ezt a gyűrűt, amely voltaképpen engem illetne?

Aki nem is tudta őt megtartani, mert megszökött, igenis megszökött az esküvő elől, mert nem téged szeretett. Aki az emlékéhez sem maradtál hű, hanem beszennyezted magadat mindenféle regényekkel! Regényekkel, te szerencsétlen tereintés!

Anna: Hallod Mária, most már elég volt. Most már ne próbáld nekem a jóságos anyát játszani. Nem elég, hogy el akartad venni a vőlegényemet, most... most meg akarsz akadályozni annak a legfőbb kötelességnek a gyakorlásában, hogy teljesítssem veled szemben... érted, veled szemben azt, ami az idősebb nővérek kijár?! Nem érzed, hogy a te korodban ez... ez... szemtelenség!

Mária: (rácsap az asztalon heverő desszertkésre, nagyon kicsit felemeli, azután a földre ejti) Te... te...

V. jelenet. Voltak, Kamill, Teréz

(Anna a jobboldali saroknál, Mária az asztal mögött. Balról belép Teréz, kezében égő petróleumlámpa. Ugyanabban a pillanatban a verandaajtót belökte betoppan Kamill. A két nővér egy ugrással már újra együtt szorong a sarokban.)

Teréz: A hadnagy úr azt üzenté a tehenes Gyurkával, hogy...

Kamill: (Nagyon fiatal, értelmes, csupaszképű, fehérbe öltözött, fegyvertelen. Terézre, mesterkélt erővel) Hányszor üzenjék még, babám?

Teréz: Hogy hányszor? (vítog)

Kamill: (Csak most veszi észre a nővéreket és nagyon elszégyelli magát) Bocsnát hölgyeim, nem tudtam, hogy Önök is ebben a szobában tartózkodnak. Engedjék meg... Berden Kamill testőrhadnagy vagyok. Nem adták át talán az üzenetemet? Nem adták át kérem?

Anna: (Máriába kapaszkodva, nagyon halkán) Átadták.

Kamill: Akkor hát... mi megértjük, hölgyeim, hogy Önök nem szívesen teljesítik az idegen katonák kívánságát. Teljesen méltányoljuk azt is, hogy nem növelik örömet az ellenség harcképességét. Nekünk azonban mégis ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy csak a végső esetben folyamodjunk erőszakhoz s előbb megkíséreljük szükségleteinket békés uton beszerezni.

Mária: De uram...

Kamill: (röpké mosoly Teréz felé, azután Máriához) Bátor voltam megüzenni, hogy mire van szükségünk.

Mária: (hősi elszántsággal) Uram, nem szabad csodálkoznia, ha mi ebben a rettenetes helyzetben a végsőkéig menő ellenállást próbáljuk kifejteni.

Kamill: Nagyon rosszul teszik, hölgyeim. Az ellenállás a férfiak dolga. Mi egyelőre győztünk és csak természetes, ha élni akarunk a győztes legegység jogaival.

Anna: Uram, Ön lovagias férfinak látszik. Kérem vegye tekintetbe...

Kamill: (nagyon szelíden) Igazán nem tudom, miért csinálnak ebből olyan nagy dolgot a hölgyek. Én sok mindent megérték, de az embereim már a végsőkéig türelmetlenek és ilyenkor alig lehet visszatartani őket az önkényes cselekedetektől.

Mária: Az emberei? Irtózatos...

Kamill: Miért méltóztatik ezen csodálkozni? A lovaim szinte toporzékolnak már az éhségtől.

Anna: Rettenetes...

Kamill: De mi bajuk van, hölgyeim? Ez a felindulás már igazán nincs arányban azzal a csekély áldozattal, amelyet kívánok önöktől. Különben is, ha arról van szó, teljesen nyugodtak lehetnek. Mi készpénzzel fizetünk.

Anna, Mária: *(A legnagyobb felháborodással)* De Uram... Hová gondol...

Kamill: Kérem, mi nem vagyunk martalócok. Aztán meg ugyis a kincstár pénzét költjük. Tehát ugyebár, amint bátor voltam megüzenni, vacsora hét embernek, széna, zab nyolc lónak. Igen hálás volnék, ha egyikük kifáradna és kiadná a porciókat.

Mária: Vacsora, széna, zab... Hogy egyikünk... kimenjen a szobából...

Kamill: Már az elszámolás kedvéért is,

Anna: *(rettenetes ijedten)* Ki, ki menjen ki?

Kamill: Méltóztassanak belátásuk szerint határozni.

Mária: Uram... Mi jól tudjuk, miről van szó... és ezen a szörnyű követelésen nem enyhít az sem, hogy ön tapintatos formában... igyekezik... szándékát végrehajtani... mégis azt kérjük, hogy...

Anna: Igen, Ön nem kívánhatja, hogy mi határozzunk. Amit Ön kíván, az rettenetes s ha ragaszkodik hozzá, legalább ön jelölje ki... hogy melyikünk menjen ki a szobából...

Kamill: Kérem, hölgyeim, én megértem önöket *(kissé ingerülten)*, de higgyék el, hogy kissé tulozzák az ügy jelentőségét. Elvégre ez minden háznál így történik.

Anna: Minden háznál? De uram, tudja meg, hogy mi még leányok vagyunk!

Kamill: Tessék? Hogyan parancsolja? Ja ugy... *(nevet)* Rossz a katonáim hire... Hát kérem, kedves kisasszonyok, egészen nyugodtan kimehetnek közülük. Öreg népfölkelők. Ha megkapják, ami jár nekik, jótállok értük. Nagyon kérem, most már igazán menjen valamelyikük.

Anna: Én?

Mária: Én?

Kamill: *(Annához)* Hát mondjuk például, hogy Ön.

Mária: *(meg van semmisülve, de azért megnőtt egy fejjel)* De Teréz... itt maradhat, ugye...

Kamill: Nagyon lekötelezne, ha megengedné, hogy Teréz elkészíthesse az ágyamat. Szeretnék nagyon korán lefeküdni, mert napok óta alig szállhattam le a nyeregéből.

Teréz: *(nevet)* Igenis.

(Anna lehajtott fejjel elindul a bal ajtó felé, Mária utána rohan, a keblére veti magát és heves fájdalommal megcsókolja. Anna, Teréz el.)

VI. jelenet. Kamill, Mária, majd Anna.

Kamill: (*nagy szünet után*) Nagyon kedves ez a szoba. Az én szobám is nagyon kedves. Nagyon haragszanak Önök reánk. Van is rá okuk. Ambár mi nem tehetünk az egésztől. Ez a háboru. Berontunk védtelen emberek házaiba, elveszük a szénájukat, megesszük a vacsorájukat. Az Önök katonái ugyanezt teszik, ahol ők kerekednek felül. Csunya mesterség a miénk, igazuk van. De azért nem volna szabad olyan komolyan venni a dolgot. Hiszen emberségből is adnának nekünk valami harapnivalót... Vagy zavarom talán? Kérem, én el is mehetek. A vendégszeretet nem tartozik a rekvirálható tárgyak közé.

Mária: (*kétségbeesetten zokogni kezd*) Ez már igazán kegyetlenség.

Kamill: De asszonyom.

Mária: (*zokogva*) Kérem, mondtam, hogy leány vagyok.

Kamill: O, bocsánat.

Mária: Méltatlan dolog, védtelen nővel úgy játszani, mint macska az egérrel. Vérpadra hurcol és meg is kínoz előbb. Ez a szelíd hang vérig sértő guny ebben a helyzetben.

Kamill: Milyen helyzetben, kérem szépen?

Mária: Uram, vegye el mindenünket, vagy öljön meg, csak a gyalázattól kímélem meg.

Kamill: De kisasszony, biztosíthatom...

Mária: Abban a percben... amikor Ön... odakünn összeütötte a sarkantyuját, már láttam a szemében, mi készül. Még mielőtt megkaptam az üzenetet, a parancsot, hogy... már azelőtt is tudtam, hogy engem akar letaszítani az erkölcsi halálba. (*Térden*) Uram az anyjára, a nővéreére könyörgöm, legyen irgalmas. Ne kergessen pusztulásba. Én tisztán éltem és tisztán akarok meghalni.

Kamill: De kisasszony, könyörgöm, álljon fel, biztosíthatom, hogy az a hülye ökör nem azt az üzenetet adta át Önnek, amelyet küldtem, illetve nem Önnek szólott az az üzenet, amelyet...

Mária: (*felegyenesedik, szívére szorítja a kezét, támolyog*) Tehát mégse nekem... Annának... Istenem...

Kamill: (*most érti meg a dolgot, nagyon szánakozva*) Óh dehogy, igazán nagyon, nagyon sajnálom...

Mária: (*erősen megkapaszkodik Kamillban*) Tudtam, hogy csak vigasztalásul mondja, hogy Anna, pedig... én voltam kiszemelve... áldozatul... De ugye, Ön megkegyelmez... most már... nekem... (*ájultan a karosszékebe roskad*).

Kamill: Hogyne, hogyne... én megkegyelmezek most már. No nyugodjon már meg, térjen magához, nincs semmi baj. Hé, hé valaki! (*Kifelé a baloldali ajtón*) Kérem, kisasszony, Anna kisasszony, gyorsan, gyorsan, vizet, vizet...

Anna: (*berohan őríást kulcsokkal, meglátja az ájult Máriát, síkoltva*). Mit tett Ön velem, gyilkos, kedves Máriám... no, Máriám...

Kamill: Kérem, kisasszony, esküszöm Önnek, hogy itt végzetes félreértés történt. Én nem Mária kisasszonynak küldtem azt a külömben is tévesen értelmezett üzenetet, hanem . . .

Anna: *(diadalmasan)* Tudtam! *(remegve, ijedten)* tudtam! *(ájultan a másik karosszékből)* tudtam!

Kamill: *(egyiktől a másikhoz szalad.)* Hölgyeim, az istenért, térjenek már magukhoz, hé, vizet, ecetet, de kérem, kétségbe kell esni, én nem tehetek az egészről, doktort, az istenért!

Anna: *(felnyitja a szemét halkán):* Ugye megkegyelmez . . . nekem?

Kamill: Hogyne, hogyne, megkegyelmezek. Önnek kegyelmezek meg. Mindenkinek megkegyelmezek, csak szíveskedjenek magukhoz térni.

Anna: Köszönöm Önnek.

Mária: *(szintén felnyitja a szemét.)* Köszönöm Önnek.

Anna: Ön lovagias férfi.

Mária: Talpig ember.

Kamill: Szót sem érdemel, hölgyeim. *(Nagyon fáradtan)* És most bocsássanak meg, ha a nap izgalmái annyira kimerítettek, hogy kénytelen vagyok máris nyugovóra térni. *(Hátrál a középajtó felé)* Csókolom a kezüket, jó éjszakát kívánok. *(El.)*

Mária: *(szünet után felkel a székéből, odamegy Máriaához, fölényesen és jóságosan megöleli)* Szegény Annám!

Anna: *(ugyanaz a játék.)* Szegény Mária . . .

A függöny összemegy.

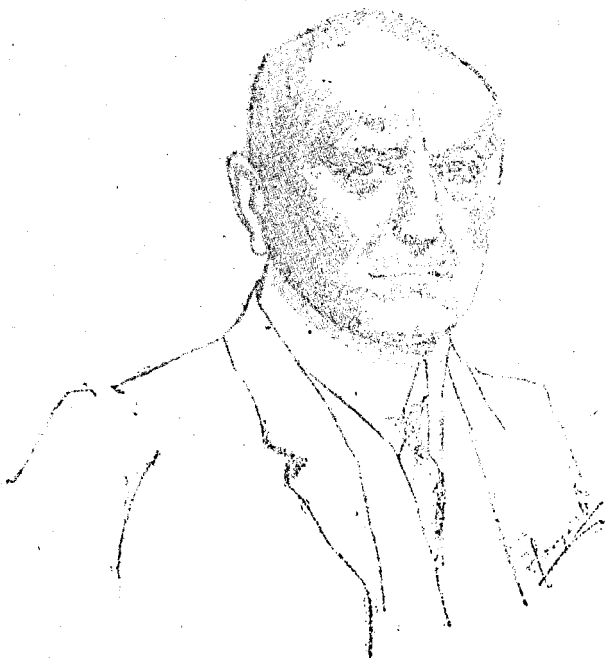
ERDÉLYI FEJEK:

BERNÁDY GYÖRGY

Irta : LIGETI ERNŐ

Bernádyról mesélik. Amikor künn volt Amerikában, sürgőnyt küldött a vásárhelyieknek, hogy egy emelettel magasabbra építsék a Kultur-palotát. Bernády, ha a nagy világban meglát valamit, nyomban arra gondol, hogyan lehetne-e tapasztalatot saját, közvetlen érdeklődésének területén, mondhatni hegemoniás zónáin belül praktikus aprópénzre váltani?! Más ember kiszabadulva az otthon gondjaiból, a legteljesebb szabadságban éli ki magát s ha szemét meg is üti valamelyes megvalósításra érdemes „külföldi” dolog, felírja a noteszébe, vár vele, amíg haza ér. De Bernády a kábeltelegrammok gyorsaságával gondolkodik s mert elsőranguan tevőleges egyéniség, neki nyomban cselekednie is kell, hogy a benne felgyülemlett feszültséget levezesse. Nála a szabadság érzése nem jelenti a pihenést, az önkéntelen munka minimumát, nála a maximális tevékenység: a maximális egyéni szabadság. Kétségbe esne és kadjába dőlné, ha elvennék előle a munka lehetőségét s míg mások a passzivitásban jól érzik magukat s úgy lubickolnak benne, mint egy langyos fürdőben Bernády elpusztulna a tétlenség mián.

Bernády György évtizedes közéleti munkásságának ez a folytonos magas feszültség a legfigyelemre méltóbb és egyéniségét főképen jellemző tünete. És nem véletlen, hogy a cselekvés felületére sodródott erdélyi magyar politika gyakran közelébe kerül és úgy tekint rá, mint egyik vállalkozó vezérére. Valami törvényszerűség van abban, hogy az erdélyi magyar politika miután elrángatta magát a passzív ködevők kötőfékétől és fel-

gyujtotta magában az akkumulatort, éppen a Bernády György politikájának mágneses mezejére téved. A köldöknéző, várjukmigahelyzetkialakul politika a Bernády féle aktivitást rossznak, bűnös valaminek nézi és sajtója minden felelősség nélkül írja le, hogy megfogják őrizni muzeumban az ezüst tálcát, melyen Bernády a magyarságot felkínálta az államnak. De azok, akik hívei az aktív politikának, önkénytelenül is felteszik a latolgató mérlegre Bernády nevét, amikor keresnek embert, aki az ügyek élére álljon.

Kicsoda, mit jelent Bernády György — csak úgy tudjuk áttekinteni, ha Vásárhelyre megyünk és személyét behelyezzük a székely főváros mai közéletének dinamikájába. Marosvásárhely nem Kolozsvár. Ott valami különös személyi vonatkozása van a közéleti embernek magával a várossal, lett légyen ő primadonna vagy államférfiu. Ott még kihúzzák az ünnepelt diva kocsija elől a lovakat, mert e városnak szíve van, nem fád, nem közönyös, fiatal város, tele reménységgel. Egyidőben Fenyvessy-láz volt Vásárhelyen. Katona koromban Vásárhelyen tartózkodtam, amikor az Ugron Gábor-láz kitört. A Gábor belügyminiszter lett, ütötték össze fejüket az emberek a Korzóban és a Súrlott grádcásban. Kolozsváron például sokan nem törődtek azzal, hogy ki a képviselő? Klebersberg Kunó, Wesselényi Ferenc — a tömegeknek oly mindegy. Am Vásárhelyen minden ember tud egymásról, fontosak egymásnak, ha szeretnek, nagyon szeretnek s ha gyűlölnék, nagyon gyűlölnék. A politikus, aki a város nevében cselekedett és a társadalmi életből nőtt ki, állandóan izgatja érdeklődésüket. És e politikusok közül különösképen Ugron Gábor és Bernády „Gyuri“, akik foglalkoztatják a polgárságot.

Ugron Gábor a legutóbbi vásárhelyi évtized feltétlen kedvence. Ma már magyarországi politikát csinál és amikor olvassa, hogy a demokratikus érzelmű legitímista államférfiuk Bethlen ellenes beszédeért gratulálnak, mintha a vásárhelyiek kezét szorongatnák. A rabonbán fia, a Knöpler Vilmos ivadék, Vásárhelyen a demokráciát testesíti meg, a kereskedők, ügyvédek, gyárosok politikai ideálját, akiről azt mondják sokszor, úgy viselkedik, mintha oktobrista lenne. De nem az. Csak úgy viselkedik. Épen ez tetszik a vásárhelyieknek. A másik kevésbé kedvenc, de körülrajongott — rajongani, ez tiszta Vásárhely! — politikus Bernády György. Zárkozott, arisztokrata lélek, nem ül brudert inni a korcsmába. Tűz és víz, Bernády és Ugron. Nemcsak a politikában, ahol semmi érintkező pontjuk sincs egymással. De egyéniségben, magánéletben. Bizonyára szívoosan gyűlölik is egymást s léleekben hallatlanul féltékenyek Marosvásárhely szeretetére. Am ma csak Bernádyról van szó. Bernády népszerűségét megmagyarázza, hogy annyira népszerűtlen tud lenni és népszerűtlen koronként azért, mert annyira népszerű kifelé és befelé.

Hallottál már a vásárhelyi flekkenekről? Én, aki kis és közömbös dolgokon keresztül szeretem megkeresni nagyobb dolgok fogantúját, határozott, szerves s döntő jelentőségű összefüggést látok a vásárhelyi közzsellem és a flekken között. A flekkent, nyájas olvasóm, ha nem tudnád, olyan formán eszik, hogy rakják a frissen kisü-

ött sültet fatányérra és közösen esznek belőle. Az egyik hosszú késével aprózza, a másik a paprika lébe mártogatja s közben jönnek a friss s új szeletek, de a fatányér felé állandóan több embernek a keze kapkod. Ertsd meg jól, nem mindenkinek áll külön tányérján a külön szelet, nem egy izolált, külön étkezés, ami itt történik, hanem közös kooperatív munka, együttes vágy, utánna kapás egyazon időben egyazon étel után. A flekken evésnek külön rituáléja van, külön vásárhelyi jogszokása, tradíciója és amikor egy társaság flekkent eszik, mást nem ehetsz úgy kell ennie, ahogyan a hagyományok előírják. Te ezen nevensz s nem tartod jelentőséggel teljesnek. Mert nem ismered, lebecsüled az étkezés régi fontosságát. Nem tudod, hogy azt a székely nép szentnek tartja és nem láttál még egy estebédet, egy enni ült paraszt családot, amint híhetetlen áhitattal, ünnepélyes csöndben emeli szájához a kanalat. Nos, hogy visszatérjek, a flekkenevés speciálisan vásárhelyi intézmény s a kultur-palota mellett a városnak egy másik nevezetessége, mutatni valója. Ez a flekkenevés hozza magával az emberek közti érintkezés intimitását. Ez a közös aktivitás az étkezésnél bizonyos lelki őszinteséget, pajtáságot, szeretetet s főképen egymásra utaltságot eredményez, megváltoztatja a közélet attitűdeit, a klubhelyiségek, a merev bankettek komolykodó, talán nagyképző parlamenteskedése helyett a meghitt korcsmák bizalmas demokráciáját hozza magával, hol a boros üvegek mellett egyik ember megmondhatja inkább az igazat a másiknak. Ez Vásárhelynek politikai levegője, s ennek titkát keveri el Kovács Elek vásárhelyi pártvezér is, aki a kis korcsmában prezidiál, csinálja a nagy politikát kiscigányok, kisiparosok és kis emberek között és ma Bernády ellenfelének tartja magát, tagadhatatlan sikerrel és ügyességel. Nem akar ez összehasonlítás lenni Bernády és Kovács Elek között, de jellemző a vásárhelyi politikai életre.

Kovács Elekre rá illik az adoma, melynek középpontjában az egyszerű rabbi áll. A rabbihoz eljön egy zsidó asszony és kétségbeesve sápitozza: rabbi-lében a fiam, képzeld csak, éjjel-nappal a könyveket bujja. Rabbi akar lenni. — Hát az olyan nagy baj — mereszti a szemét a rabbi — hiszen én is az vagyok. — Igen ám — siránkozik a zsidó asszony — de ő ezt a rabbiságot komolyan gondolja. Így csinálja Kovács Elek kicsiben a kurzusbeszivárgás, antiszemizmus, Brassói lapok s Ellenzék politikáját. Komolyan veszi a rabbiságot. Bernády György — s ez megint nem akar összehasonlítás lenni, csak a nevek véletlenje egymás után — tipikusan ad hoc politikát csinál. Kétségtelenül van egy erős bázis a lába alatt, mely megingadhatatlan és ez a konzervatív aláfestésű meggyőződés, épen azért, mert meggyőződés, imponál a más és a szociális tagoltságokat megértő politikusoknak is. De van ezen a stabil meggyőződésen kívül egy alkalmazkodó gyakorlati készsége, mely kibékíti őt a Burgfriede kedvéért elvi ellenségeivel is. Kibékül Hofbauerrel, aki demokráciát ígér és erősen progresszív alkotó ember, kibékül, összefog más progresszív gondolattal is és talán kibékül a Grandpiere csoporttal is, bár ezzel a legnehezebb, mert Bernády mindent meg tud bocsájtani, csak a passzi-

vítást, a tétlenséget, a dilletántizmust soha. Bernády keresi a prefek-tussal, a román intelligenciával a barátságot, díszmagyart ölt fel, ha üdvözli őket, de ha sérelme van, akkor az aszta't üti előttük és úgy kijön sodrából, hogy azokban elhül a vér. Neki azonban megboc-sájtják. Mert tudják, hogy Bernády csak azt kéri, amit joga van kérni és amit Bernády meg mond, az meg van mondva. Meg kell érezni, hogy politikussal állunk szembe, aki a politikai érintkezés minden skáláján nyirettyüzik. Ha kell, goromba, mint a pokroc, simu-lékony, mint a kígyó. És bár azt mondják, hogy a politika, mint a diplomácia az elhallgatások művészete, Bernádyval mégis egyfor-mán nyíltan barátkozik a magyarság, mint a románság. Munkakész-ségén kívül épen ez érdekes egyéniségében. Az, hogy be tud gom-bolkozni és még sem. Az, hogy tisztában vagyunk vele, tudjuk ki és mit akar Bernády. S az, hogy nem vagyunk tisztában vele, mert ad hoc politikus. De politikus, amilyen ma nagyon kevés van Erdélyben.

GYÁRFÁS ELEMÉR

Dicsőszentmártonban vagyunk. Itt kormányoznak a negyven-hatosok. Kik ezek? A kis város hivatalos közvéleménye. Szent kötés köti őket, hogy egymást támogassák és hogy azt a talpalatnyi helyet, melyen a múltban megvetették a lábukat, az idő parancsszava elle-nére se engedjék át másoknak. Megfordított szabad körműves páholy, maradiak vér- és dacszövetsége. Fegyverük: az a kétségtelen s nehe-zen lenyügözhető hatalom, hogy együtt élnek az emberekkel. Hiába sajtó, meggyőző szó, történelmi argumentum, nemes emberek minden

vétója: messze vagyunk. Az ő kis körökben azt csinálhatták a néppel, amit akartak. A kaszinó-ban mindent elhítek nekik. A Kisküküllőben azt olvasom, hogy engem, akit a pesti kommünnel csak annyiban lehet vo-natkozásban állítani, hogy Kolozsvárról szidtam és verekedtem a kommün-nel, akkor, amikor ők dicsérték és esküdtek Kun Béla felszabadító hadse-regére, „a budapesti kom-mün legvéresebb terroris-tájának“ állítanak be. El-hiszik. Egy nagyrebecsült kollégámat, akinek fen-séges nyomorát kalaple-veve nézzük, azzal vádol-

ják meg, hogy milliókat lopott össze. Elhiszik nekik. Mert a vidéken mindent elhisznek, amit beadnak a népnek és ők, ha fegyverről van szó, nem irtóznak a mérgező belladonna beadásától sem.

Dicsőszenzmártonban vagyunk. Gyönyörű estély, ott vannak a kolozsváriak. Egy megrögzött kútmérgezőre figyelmeztetnek, annak arcát keresem a tömegben. Megmutatják: konok, szakállas arc, me-reven biggyeszti ajkát, ennek beszélhetsz jó vitéz! Nézem azt a drága magyar népet, mennyi jóság van benne, mennyi vendégszeretet, utcái mily tisztetek, fiaiban mennyi lelkeség, jóhiszeműség, mennyi tisztaság, ellenére annak, hogy felborították bennük az eget. (De ma már tisztán látnak. Derül, ébred, virágozik bennük valami. Holnap már kivágja maga alól álvezetőit.) Nem tudom elhinni: hát lehetséges az, hogy itt, Dicsőben, a kisbaconi ősz Benedek Eleket megbélyegezzék és hazaárulónak tartsák?! Mert megtörtént. Benedek Eleket, a székelly közlélek ragyogó tükörképét is bepizskolták Dicsőszenzmártonban.

Hiába a néplélek áldott jósága, azok, akik érvényesülni akarnak s nem látják be, hogy ócska, levitézlett gunyáikat lomtárba tette a történelem, tovább mérgezik a lelkeket s mert ők helyben vannak, a közvetlen szó bunkóverése megszedíti a körülállókat. De e mérgezés, amint személyes tapasztalatunk mutatták, ma már hatástalanok. Immunizálja őket a saját vértestecskéikből kitermelődött igazság ellenmérge. Ez a mérgezés már önönmagáért folyik. Cél nélkül. Ez a tehetetlenek aktivitása. Ó, nem egy Dicsőszenzmárton vagyon Erdélyben, nem egy szűz magyar közösség, de nem egy „negyvenhatosok“ bagolyvára terpeszkedik még a lelkeken. A hazugság gascogni legényei mindenütt görcsösen kapaszkodnak az ajtófélfába, de már kívülük az ajtó.

Az erdélyi kis városok életének lelki dinamikáját kell nézzük, hogy kiki, vezető egyéniség helyét és ott létének fontosságát kidomborítva szemlélhessük. Így nőtt meg Gyárfás Elemérnek politikai fontossága, szereplésének hordereje, s annak a felelősségnek nagysága, melyet a körülmények azonképen raknak a vállára. Gyárfás Elemér ott él, Dicsőszenzmártonban közel a közvéleményhez és benne a társadalomban. Gyárfás Elemérré hallgat az ottani nép és kell is hallgatnia. Várségi kötelékei, politikai multja, kivételes munkabírása, egyéniségének lebilincselő ereje Gyárfás Elemért akkor is vezérré predesztinálja, ha a közvéleményt felfordítják is a kis szájasak s az ő prűszkölésüktől hangos a levegő. Ha Gyárfás Elemér Dicsőben a passzivitást hirdeti, akkor mindenkinek hallgatnia kell reá. Ha a haladó szellemet, az energiáknak feszítő erejét hirdeti, akkor is. Láthatatlanul, visszavonultan a magán életbe, látszólag eltemetve más társadalmi rétegek alatt: vezér.

Mi innen Kolozsvárról feszült érdeklődéssel nézzük, hogy mi a véleménye Gyárfás Elemérnek a dolgokról? És örömmel látjuk, hogy ez a tettekel erős egyéniség, akit az Eszterházy kormány főispánná nevezett ki s akinek magyar fajszeretete, buzgó vallásossága s hihetetlen munkabírása, pénzügyi koncepciója folytonosan előre

visznek, más képen látja a dolgokat, mint a dicsőszentmártoni patent-hazaffiak. És van elég bátorsága, hogy szembe szálljon a hazugokkal és saját barlangjaikban fojtja meg őket. A haladó, jót akaró erdélyi közszellem előtt beszögezték a dicsői ablakokat. Ellenségesen néztek bennünket, amikor lejöttünk. Gyárfás Elemér az öklével verte be az elreteszelt vakablakokat és az ő érdemes, hogy egy kis napfény özönölhetett e városba. Politikailag, világnézetileg nem mindenben azonosítom magam Gyárfással és utam sok tekintetében el válik az övétől. De boldog vagyok, ha a politikai élet egy más mellé sodorhat, mert amit Gyárfás csinál: őszintén, gerincesen, a más világnézetének teljes megértésével csinálja, nem a föld alatt. Gyárfás meg tud győzni is, és Gyárfás Elemért is meglehet győzni dolgokról. Nem lehet tőle rossz néven venni, hogy a nagy lépést, melyre az idő és elhelyezkedésünk politikája nógatja és kötelezi, nem teszi meg meg. Hiányzik belőle a teljes felkészültség és leszámolás biztossága. Talán Dicsőszentmártonban nem is lehet e lépést megtenni, hiszen amikor még konzervatív embernek látjuk Gyárfást, Dicsőszentmártonban ő már ultra radikális. Talán már vádolják is, hogy összejátszik Jászival. Pénzt kap tőle. És nem tudom mi. Talán titokban kommunista ő is?!

De Gyárfás Elemér ne törődjön ezzel. Neki nem szabad engednie, résen kell maradnia. Mert övé — jól láttuk — Dicsőszentmárton. És a kútmérgezők sötét táborát egyedül ő tudja csak szétrobbantani.

Ez feladata és felelőssége ez időben: verekedni, viaskodni országrontó sötétség ellen és hátára fektetni a hátulról támadókat.

EZ A KUTYA MILYEN SZENZÁCIÓS!

Irta: NAGY ANDOR

Kérem, maguk mind nagyon kedvesek, de most már igazán eleget dicsérték a tejszínhabos kávét! Hogy ilyen nem minden bokorban lehet kapni? Meghiszem azt. De nekem van szívem, Stauber nélinek van szive, hogy ne sajnálja ebben a hétszük-világban ezt a rossz papírpénzt s ha az ember nem sajnálja a garast, akkor van tej is, tejszín is, hab is. Bizony a számtól nem sajnálok éh el semmitsem; tegnap is egy régi kosztümot adtam oda a tejesasszonynak, de nekem hoz is ám tejet, vaját, tojást, mindent, amit kívánok. Úgy bizony. Ennyi az egész nagy kunszt, hogy énnállam most is tejszínhabos kávét kaptak uzsonnára, amikor egész Budapesten alig van mégegy kanál tejszínhab. Szóval, ez nem olyan nagy csoda. Sokkal érdekesebb, amit most elmondok, hallgassák csak meg. Hogy milyen szenzációs ez a kutya, a Kuli! Ilyen nincs több még ezen a világon. Hogy ennek milyen esze van! Hiába nevet, tanár úr, maga rossz ember, magával tisztában vagyok. Képzeljék, a tanár úr csinált a multkor egy rajzot, lerajzolta a Kulit. Hát először is, rajzolt egy otromba állatot és ráírta, hogy: „A kedves kis korcsnak“. Becsület-szavamra, teljesen elcsufította ezt a drága kis állatot. Rá se lehet ismerni. Hogy az legyen a Kuli? Kikérem magamnak! Tessék tudomásul venni: Kuli, az egy szenzációs kutya. Mindjárt belátja maga is, tanár úr, tessék csak idehallgatni. Hát kérem, mi történt? Tegnap éjjel.

Egyszercsak felébredek, valaki rángatja a karomat. Nagyon megijedtem, de mindjárt tudtam, hogy ez a Kuli, mert hallottam, hogy nyafog, jajgat az ágy mellett. Felgyújtom a villanyt, hogy mi baja van ennek a kutyának? Sohase szokot nyugtalankodni. A sarokban alszík rendesen, a kis ágyán, mint egy rendes, jó gyerek. Most meg odajött az ágyamhoz, felébresztett és olyan nyugtalan volt, hogy nem bírtam vele. Beszéltem hozzá, simogattam, kérdeztem, mibajod te bolond Kuli? De csak nem akart megnyugodni. Mondhatom, kétségbeesetten ugrált fel hozzám és kapart, ugatott, nyöszörgött és folyton az ajtóhoz szaladt, meg vissza. Mi lehet ez? Nem értettem. Kívülről semmi zaj nem hallatszott, halálos csend volt. Már haragudtam, rákiabáltam, de csak nem ment vissza a sarokba. Félni kezdtem, felköltöttem az uramat.

— Nézd csak fiam — mondtam neki — ez a kutya valamit érez. Talán betörök járnak kint?

Az uram, szegény, dühös volt, hogyne, fáradtan jön haza minden este, örült sok dolga van. Olyan bolond világ ez most, mindenki pénzt akar, csak úgy hordják az üzletbe az ékszereket. Reggeltől estig becsül, becsül, számol, mérlegel, ha száz keze volna, nem tudna

mindenkinek eleget tenni. Képzeltetik, milyen fáradt szegény, aznap is csinált egy félmillió üzletet és most fel kellett ébrednie álmából. Próbált megnyugtatni, hogy csak aludhasson tovább, de a Kuli, drága, most már egészen megtévelyodott, ugatott, mint egy vadállat, magán kívül volt. Az uram mégis csak felkelt, az ajtóhoz ment, hallgatott. Semmit se hallott.

— Szólj ki a leánynak — mondtam neki.

— Mari, Mari! — kiáltott a csukott ajtó előtt.

Senkise felelt. Ijesztő csend volt kívül. De szerencsére eszembe jutott, hogy a leányt nem is Marinak hívják. Mari a régi leány volt. Ez meg egészen új volt, aznap jött a házhoz. Dudicsné hozta, mindig tőle kapom a leányokat. Aznap állt be, én bizony el is felejtettem, hogy mit mondott, minek hívják. Hogy nem Mari, azt tudtam bizonyosan. Az uram dühös lett, hogy még a nevét se tudjuk a leánynak.

— Sári, Zsuzsi, Marcsa, Leokádia, Ludmilla! — kiabált az uram, hogy talán valamelyik névre csak fűlelni kezd a leány.

Hiába, nem adott semmi választ. Fűleltünk, hallgatóztunk, semmi nesz. Csak Kuli esett az ajtónak időnként roppant dühvel. Kaparta az ajtót és ugatott.

— Megőrült ez a dög — mondta az uram kedvetlenül, mert látta, hogy ki kell mennie. — Mindjárt kiruglak, te vadállat — kiáltotta — mi bujt beléd!

Ez a drága nem hagyta magát, még jobban ugatott. Nem volt mit tenni, az uramnak ki kellett nézni. Ekkor eszünkbe jutott, hogy csengetünk a lánynak. Semmi válasz. Örült csengetés, a kutya ugat, üvölt, — semmi válasz. Képzeltetik, hogy meg voltunk ijedve. Talán legyilkolták azt a leányt odakint? ... Az uram magához vette a revolvert. Mindig ott fekszik éjszaka a szekrényen, mert gondolni kell arra is, ha az ember ékszerész, hogy hátha ki akarják rabolni. Mintha az ember otthon tartaná az árut! Szóval, az uram szegény vette a revolvert, felnyitotta az ajtót és kiment a konyhába. Amint kinyílt az ajtó, Kuli előrerontott, éktelen ugatással. Nem mondok sokat, fél perc múlva jött vissza az uram. De ez a fél perc, rettenetes hosszú volt!

Jött vissza az uram.

— A leánnyal, — mondta izgatottan, valami baj van.

Kisietek ... hát képzelték: a szerencsétlen ott fekszik a resőn, szájjával a nyitott gázcson! Leráncigálom, halott sápadt, a szeme felakadt. Hallottak ilyet? Ide jött nekem meghalni.

— Az istenfáját magának, — rázogattam — térjen magához!

Nyöszörgött, hogy hívjuk a mentőket. Szépen hívom én a mentőket! Éjszaka. Hogy itt összeszaladjon nekem az egész ház. Magam kezdtem dörzsölni, kinyitottuk az ablakokat, otkolonnal locsoltam ... képzeltetik! Meg is mondtam neki:

— Hát van magának esze? Micsoda dolog ez? Mit jön maga nekem ide meghalni? Hogy jövök én ehhez?

Nem is felelt.

— Még nem is felel az embernek? — mondtam neki — szép kis alak! Most már értem, mért mutatkozott olyan primának: nem alkudott, nem kötött ki se kimenőt, se fityfenét, hát persze, csak azért jött, hogy itt öngyilkosságot csináljon!

Tudják mit felelt? Azt nyöszörögte, hogy hát nem akart az utcán meghalni. Ez már mégis csak szemtelenség, hát nem igaz? Meg akar halni és pont engem választ ki.

— Nekem mindegy, hogy kicsodáék, — mondta — én csak meg akartam halni.

— De mi közöm éppen énnekem ahhoz, hogy magát elhagyta a bakája, vagy ki a fenéje, mert volt is magának bakája, egy ilyen nyeszlett alaknak!

Még neki állt feljebb.

— Nem volt nekem bakám, azt ne tessék mondani! — felelt vissza és azt mondta, hogy meg akar halni, mert megunta, hogy mindig a más kutyája legyen.

Ilyet! Más kutyája... Meg is mondtam neki:

— Kutyája maga az ördögnek: Tudja, hogy ennek a kutyának több esze van, mint magának? Egy napon se lehet magukat együtt említeni! Ha ennek a kutyának nincs több esze, mint magának, már vihetnék azt a buta fejét a hullaházba. Még talán minket is megmérgezett volna.

Tudják mit felelt?

— Mindegy az nekem kérem, akármit mond a nagysága, én csak meg akarok halni.

Igy! Neki mindegy, hogy akár megmérgezné a gazdáit is, mert őneki tetszik meghalni... Hát nincs igazam, nem különb ez a kutya, mint egy ilyen haszontalan cseléd? Ez megmentette az életünket. Ez a Kuli kérem, szenzációs. Nem igaz? Kuli, gyere ide, te drága! Adj pacsit a tanár urnak...

BERDE MÁRIA VERSEIBŐL:

ISMERLEK, ÁLOM . . .

Ismerlek álom. Ama hajnalon,
 Mikor a vér zsongó meleg patakja
 Testünk virágoskertjét ó, előnti,
 Először úgy, hogy rá minden tagunk
 Titkos, csudás virággá bomlik és
 A vágy, mint óriás hószinü pille,
 A gyermekség gubójából kifeszlik
 S tündöklő felhőként lebeg felettünk —
 Akkor karom, a karcsu két sóvárgó
 Ezüstszin liliom elédbe nyílt ki.
 Dús remegése ilyennek sóvárgta
 Tested finom felnyuló oszlopát,
 Homlokod boltját, megverő szemöldöd
 Arnyán az olvadt lágy arany tüzet,
 Amelyben sütkérezni, fürdeni,
 És elalélni jó, míg boldog ajkunk
 Rózsává kelyhül, melyben a gyönyörnek
 Legízőbb méze gyöngyöz s fölkinálja
 Magát a meghitt régi szeretőnek,
 Ki bárha testkint, vérkint most először
 Hajol fölénk, de vérünk vad patakja
 Halántékunkban részegen dübörgi:
 Akit hullámom mindig ringatott,
 Ki háborgásom ily forróra fütéd,
 Öröktől fogva ó, ismerlek, Álom.

RAJZ

Hustalan, vértelen gyönyörű fejednek
 Egy délibb naptól áttüzelt bronza . . .
 A kupolás, a boltozatos homlok,
 Hol imáim kértek térdeplő helyet.
 Fürteid, a sűrű gyászfátyolban omlók,
 Melybe vezeklő lelkemet tekertem ;
 Ajkad, a rózsám, a balzsamos kertem,
 Csípkeszélű, keskeny, keserű ajkad,
 Melyért minden izem vonaglóva jajgat,
 Az örvény, mely ajkam elveszni vonzza . . .

Aztán szemed, a gyermek, a drága.
 Mondd, áldott anyád mily szentképet csudált meg,
 Hogy ily mártír szemmel küldött a világba?

NYARAD

A kertben állsz. Delel a nyár,
 A nap csorgó aranyt zihál.
 A fák lombja szinte ríkolt,
 Ruhád egy bíborfényű folt.
 Belékött egy indányi kacs,
 Rá elsápad ezer pipacs,
 A nyakad oly villámfém,
 Ajkad csurrantott úde vér . . .
 Szép vagy, kihívó, mint a nyár,
 Mely csókra ostorz, csókra vár
 De te csak állsz a napverőn,
 Egy pontra bámulsz egy-merőn,
 Egy képbe szédülsz egy-vakon:
 Téli szárnya ver az ablakon,
 A kis szobában halk meleg,
 A lámpaszivből láng pereg,
 Szemben veled egy drága arc,
 Finom, mint régimódi karc,
 Nem férfi még s már nem gyerek,
 A férfi benne szendereg . . .
 Még halvány mint egy líliom,
 Életből rajta semmi nyom,
 A lámpa lop rá rózsaszínt
 Vérvörös csillagzat csókjakint;
 Fején ajult arany csigák,
 Szeme alatt kék karikák,
 Lesütött pillája megől
 Égből hozott fény tündököl,
 Az ajka csípkevonalan
 Látszik, még nem csókolta lány,
 A homlokán szűz glória,
 Nincs egyetlen sugár hija . . .
 Míg szeme könyvében osan,
 Elnézed lopva, hosszasan,
 Künt halkan peng a téli tánc,
 S te örök téli éjt kívánsz . . .

Viharz, tombol, ríkolt a nyár,
 Megcsapkod, mint bősüzt madár,
 Szélt kerekít, megráncigál,
 Szerelme vagy, s csókért cibál;
 De nem tudod, mi csók, mi szél,
 Nem hallod, a nyár mit beszél,
 Nem törled sűrű könnyedet,
 Nem is tudod, hogy ömlenek . . .

KÉT HÉT POLITIKA

ROMÁN NEMZETI PÁRT, KISEBBSÉGEK ÉS A BIZALOM

Irta: WEISS SÁNDOR

A képviselőválasztási harcok egyik kiemelkedő eseménye az elmúlt napokban a román nemzeti párt kolozsvári nagygyűlése volt. Vajda Sándor és Mániu Gyula harckészséges beszédeket mondtak és a párt nagy intéző bizottsága újlag hangsúlyozta, hogy politikai főtörekvésük Erdély megmentése és a gyulafehérvári határozatok végrehajtása. Legyünk mindjárt tisztában azzal, hogy Erdélyt és mindazt, ami vele Romániához csatoltatott, nem nekünk kisebbségeknek, magyaroknak, zsidóknak és szászoknak akarják Mániuék megmenteni és a gyulafehérvári határozatokat sem a mi érdekünkben és kedvünkért akarják végrehajtani. Nem. A román nemzeti pártnak ugyanis mint sokak összetételének és egyes tagjainak is önmaguk iránt való anyagi és érzelmi kötelességük mindkét törekvés. A román nemzeti pártnak a szűkebb hazája Erdély. Itt vannak életük gyökerei, itt multjuk hagyományai és mindaz a társadalmi egymásrautaló kapcsolat, amely emberek között máról-holnapra nem, csak generációkon keresztül alakul ki. Ez a tény mint létező társadalmi energia nem vesztethet el, ennek a ténynek politikát szülő és irányító ereje természetes és előbb-utóbb kitörő kellett legyen. Ha a nemzetiek történelmi ösztöne és politikai gondolatmenete nem bukkant volna erre az erőforrásra, úgy az uttörő hegyi patak lassu, de biztos munkájával másként jutott volna ez és más románoknál felszínre. Ez a valóság, amely úgy gazdasági, mint lelkileti létezésében minden erdélyi ember által érzékelhető tény, és Mániuék politikáját — a magyar uralomról nem is beszélve — hatalomrajutásuk első percétől tudva, vagy a mult tudatalatti hatásmódján, de külső jelenségekből megállapíthatóan irányította és alakította.

A kisebbségek csak úgy spontán nem bizhatnak a román nemzeti pártban. Nem bizhatnak úgy, ahogy pl. fíu bizik az apjában. A politikai életben a bizakodás nem azt jelenti, hogy valakinek erkölcsében megbízni. Politikában a bizalom inkább erő és eszközök kérdése. Azt jelenti, hogy bizhatsz azokban a helyzetekben és eszközökben, amelyekkel emberekre hatni tudsz. Önmagában a mai politika embere Európaszerte sem nem erkölcsös, sem nem erkölcstelen és lelkiekben is inkább az ész logikai vas fegyvereivel, mint a morál ingaérzékenységgel lehet hatni reá. Elsősorban dönt majd tehát az, milyen a kisebbségek valóságos helyzete a román nemzeti párthoz és milyen eszközök vannak rendelkezésükre azoknak a céloknek előbbreviteléhez, amelyekért — a román nemzeti párt dolgozik.

Mi arról irtunk és beszéltünk, hogy Erdély az erdélyieké. (Erdélybe mindig beleértjük a Bánságot, és a többi idecsatolt területet és népet) Tehát velünk együtt és közösen a románoké. Ugyanakkor azonban a valóságban egy lépést sem tettünk abban az irányban, hogy az erdélyi románságnak velünk és Magyarországgal szemben táplált bizalmatlansága és féelme megszűnjön. Inkább ellenkezőleg. Meg

kell tehát értenünk, hogy az elmúlt évek törekvései ennek a két eltávolító közérzésnek voltak a hatalmában, hogy a bizalmatlanságra, mint a félelemre az erdélyi román nemzetieknek volt az ország valamennyi románja között a legtöbb okuk. Az ő szűkebb hazájuk miatt aggódhattak, melyik Magyarországgal szomszédos és amelyikben nekik élniök és boldogulniök kell.

A kisebbségek viszont azért bizalmatlankodtak a nemzeti párttal szemben, mert a volt szebeni kormányzótanács, amely a nemzeti párt vezetőiből állott és amelynek szabályokhoz kötötten kellett a lényegükben forradalmi változásokat megcsinálniok, nem mutatott megértést kormányzása alatt. Így állottak szemben egymással a társadalmi vak tehetetlenség erejéből az erdélyi románság és a kisebbségek és a régi királysági terület asszisztált. Egyik részen sem akadt egyes ember, aki a roppant események vakító-süketítő káprázatából hideg fejjel mert volna a tömege hangulata fölé emelkedni. Az örómániai lakossággal egy a nemzetieknek, mint a kisebbségeknek a kapcsolatuk kevesebb volt, mint egymás között. És a sorsközösségük meg van ma is. A csatolt területek népeinek, éppogy a kisebbségieknek, mint a románoknak önvédelmi harcuk az, amely Erdély megmentéséért folyik. Egymáshoz való adott helyzetük az, hogy ebben a törekvésben egyik sem mehet Erdélyen kívül igazán értő és érző szövetségest keresni, nem szabadna tehát az Erdélyen belül gyökeret vert társat egyiknek sem elejteni. A jövő évek egyik nagyszerű problémája lesz, hogy a terület, amely különböző fajokat és népeket éltet egyidőben a hátán, tud-e olyan mágneses hatást gyakorolni a maga anyagi és természetitől való összefogó erejével ezekre a népekre, hogy legyőzi a ma virágzó erejében levő faji eszmét, amely ugyanazon a területen belül elválasztó erővel hatott és hat a népek között.

A helyzet egymásra utal. A román nemzeti párt a saját céljai szolgálatában, amelyek alatt távolról sem értünk szeperatistikus vagy általános államérdekkel ellenkező célokat, hanem ellenkezőleg a román államszervezet egy részének frissé és erőteljessé tételét — ezekben a törekvésekben nálunknál érdekeltőbb társat nem találhat. A terület, a közös levegő egy ház lakóivá asszimilálnak. Hogy milyen eszközök állanak majd rendelkezésre ahhoz, hogy egy kapun járjanak be a lakók ebbe a házba, ezt részben a közeli kisebbségi politika lesz majd hivatva megmutatni. Egy bizonyosnak látszik. A politikai élet minden vonalon nemzeti színekbe öltözik. A nacionalizmus pedig sokrészben a tömegek elfogultsága abban az értelemben, hogy a faji öndicséretben és ezzel egyidejűleg akarva nem akarva más fajok leértékelésében van legfőbb ereje. Ezt a felszított erőt azután nagyon nehezen lehet más fajok őszinte megértése felé hajlítani. Erdély megmentéséhez tehát erdélyi politikára volna szükség, amelyben nem a faji törekvések és elfogultságok a célkitűzések nagyobb része, hanem az egyetemes államérdeken belül Erdély különleges érdekei. A politikai életben is munkamegosztásra van szükség, mert teljes művet nem lehet létrehozni úgy, ha mindenki csak ugyanazon az egy részen munkál.

SZABÓ IMRE: AZ UJ ZSIDÓIRODALOMBÓL

Legutóbb a jiddis novellisták legnagyobbjáról, Juda Léb Percről talált az olvasó vázlatos jellemzést a Napkeletben. Az ismertetés szemelvények kapcsán igyekezett érzékeltetni a légkört, melyben Perc művészete kisarjadt és megterebélyesedett. Ezuttal az írónak egy fiatalkori irását mutatjuk be egy novellát, amelyet több apró kísérleti dolgozatával adtak ki Varsóban inkább vásári könyvecskének, mint irodalmi újdonságnak. És ez is jellemző a zsidó írásos alkotások sorsára. Az elbeszélés címe: „Wie ist die Waldjesive botl geworden“ = Hogyan ment tönkre az erdei jesiva. Nem ismertetjük a novellát, beszéljen ez maga helyett.

Fordításban legyen a darab címe:

REMETÉK JESIVÁJA

Írta: JUDA LÉB PEREC

Régen volt...

A nap épen úgy felkelt, mint ma reggel. Hajnalban imához kopogtak az ajtókon, az emberek templomba siettek. Estefelé ugyanaz a nap kezdett leáldozni s az emberek megint csak imádkoztak. A föld, mintha halottaiból támadt volna föl, reggeiente felkelt, a madárkák pedig dicséző dalt énekeltek a világ teremtményéhez, hálálkodtak, mert visszaplántálta az alvókba az életet. Estefelé azután a nap nagy ködbe burkolózott és elaludt. A madárkák szokás szerint elmondták esti imájukat és visszavonultak fészkeikbe... A beth hamídrasokban* pedig akkor elevenedett meg az élet, apró lángok, mint halotti mécsesek reszkettek és egy lágy, szomorú dal siklott ki onnan, az elhalt világ bucsuzója. A szoba közepén pedig éjjeli ima közepette mellüket verdesték az emberek.

Nincs tovább. Egyik nap olyan volt, mint a másik, egyik éjszaka olyan mint az előbbi, csak némelykor felhőt borított magára az ég, dühösködni kezdett és ilyenkor imát mondtak az emberek: „Aldott légy, akinek ereje és hatalma megtölti a világot“... Szent könyveket tettek az ablakba, vagy magas ágyak mögé húzódtak...

Mint most, akkor is megtörtént, hogy a csöndes éjjel közepén zsidó ember önkéntelenül fölneézett az égre és látta, hogy egy csillag kisíklott, lezuhan, isten tudja hová a tengerbe, vagy földalatti örvényekbe; ilyenkor fűsöhajtott: „A csillag is kisíklík, hát még az ember, aki csak husból és vérből való“.

És az élet folyt tovább. Az egyik nap olyan volt, mint a másik, egyik éjszaka olyan mint az előbbi, csönd és nyugalom honolt mindenfelé, kivéve, ha a városön zsidósok vonultak át és néhány napra

* Tanházakban.

bekvártélyozták őket a házakba. Olyankor nagy kurjongatások hallatszottak némely ablakból — vagy ha a bet hamidrásba bejött egy bolyongó, egy szenvedő remete és mesét mondott a harminchét igazságokról, vagy a gonyulódókról, akik bolondot űztek belőle az uton...

Megtörtént, hogy valaki meghalt. Ilyenkor temetésre készültek és a csendes utcákon fölhangzottak az ezüst perselyek, a templomszolga haugosan invitált:

— C'doke tacil — a jötett megment a haláltól.

A rokonok sírtak, szomszédok és jóbarátok közül is az asszonyok...

Éppen úgy, mint manapság.

Csakhogy olyan jesivák, mint akkoriban, ma már nem léteznek.

*

A híres jesiva, remeték jesivája egy vadon közepén állott.

A tisztás, amelyen a jesiva elhelyezkedett, láthatatlan kerítéssel volt körülvéve, a kabbala módszere szerint isten szentséges nevével. Soha arra vadállat el nem tévedt, vadász kürtje nem hallatszott, de az egész környéken madarak sem énekelgettek, mert nem akarták zavarni őket a tanulásban. Télen barlangokba vonultak vissza és itt tanultak, nyáron szabad ég alatt vífatták meg a szent szövegeket és minden remetének meg volt a maga fatörzse, amin ült és ha tanulás közben új tanítvány jött, aki szeretettel hallgatta a tant, egy lombos fa lefűrészelte magát, ott hagyta törzsecskéjét az új tanulóknak és vitte magát az erdőbe, ahol egy alkalmas helyen ledőlt.

Gombát ettek, erdei gyümölcsöt, vadrózsa leveleket, különböző gyökeret. Szombat és ünnep előtti napokon kora reggel már nagy bégetés hallatszott a távolból, azután mindjobban közeledett. Ez onnan volt, hogy az erdő elküldte áldozatait a jesivának. Néhány birka volt, amit a ros-jesiva (a jesiva feje) levágott, a tanítványok pedig kóser módra elkészítették.

Éjjel-nappal tanultak itt, csak néhanapján hagyták abba és ilyenkor a messiási időkről mondtak el egyetmást és a tiz elveszett törzsről és más csodákat és amikor beesteledett a csillagok alatt, a tanítványok feje fölött egy-egy briliáns jelent meg, a ros jesiva fejét pedig maga a *sechina* (isten lelke) koszorúzta.

A Paradicsom illatát lehetett érezni, amikor elérkeztek Rabba-ban Barchana meséihez.

Nyitott szájjal hallgatódzott mindenki.

*

Egyszer azonban a jesiva szent csöndje megzavartatott.

Szinte a magasabb szférákból hullott a ros jesiva* elé egy idegen.

Megtörtént ugyanis, bár nagyon ritkán, hogy az emberek közül, akik sokat szenvednek, egyik-másiknak látni adatik a jesivát és isten szentséges neve megnyitja előtte a kerítést.

— Mire való ez? — bosszankodik a ros jesiva.

* A tanház főnöke.

Az idegen föláll és úgy tesz, mintha beszélni akarna. A ros jesiva azt hiszi, bocsánatot akar kérni és leinti a kezével.

— Csönd, csönd, ne zavard a tanítást, ülj le és hallgasd az előadást.

De tévedés volt.

Egyetlen fa nem mozdult a helyéről, az idegen pedig megszólalt:

— Rabbí, nem vagyok *parus*, (remete) falusi szabómester vagyok.

A remeték egymásra néztek.

— Hogy jutottál át a szent kerítésen — kérdezi megdöbbenve a ros jesiva.

Feleli erre a szabó, hogy biz' ő nem látott erre felé semmilyen kerítést...

Elmondta, hogy munkát vitt egy faluba és átment az erdőn egy másik faluba, de este volt és eltévedt, hajnalban azután egy harmadik faluban találta magát, de megvadult kutyák megrohanták, erre visszafutott a faluba, de egyik kutya ide is követte és a lábába harapott, ő visszarántotta a lábát és futott, míg ide ért.

— Itt vagyok — fejezte be mosolyogva a szabócska — van valami enni valója?

— Gyermekem — szólt a ros jesiva komolyan — még van idő beszélgetni anyagiakról... Tudd meg gyermekem, hogy a jesivát szent kerítés veszi körül, sem ember, sem állat, sem madár nem juthat át rajta. Nézz az ég felé. Látod ott a madarakat? El vagyunk kerítve fönt is a látóhatárig és ha te mégis átjutottál, akkor az nem egyszerű dolog. Nem idegen falu volt az, nem is valami kőbor kutya — csoda lehetett, fiam és hídd el, apáid érdemei kergettek ide. Hallgass rám, végy egy könyvet, ülj le és tanulj.

A közelben egy fa megrázkódott, mert hallotta a ros jesiva szavait, le akarta fűrészelni magát, hogy helyet készítsen a szabónak.

De a szabó így felelt:

— Hagyja, hagyja rabbi, én úgy sem tartok sokat a maguk tanulásáról. Nem nagy dolog — folytatta — ülni az erdőben gondtalanul asszony és gyermek nélkül, próbáljanak inkább bemenni a városba és kezdeni valamit. A Messiást akarják lehozni, ugy-e? Hiába-való munka! Maguk huszan-harmincan szövik Messiás, a fölKent király palástját, amott meg száraz és ezrek tépegetik a varrást.

A szabócska pedig lefesti előttük a városi életet; a Sátán hogy megbolondította az egész világot, egy zsákba csalta az embereket, akik öklözik és harapják és fojtogatják egymást a sívár megélhetés miatt.

Fekete hegyes szakála megreteg, szemei parázsként égnek, kezei reszketnek és dobáloznak, a szájából lángnyelvek szöknek ki.

— Szodoma és Gomorha — folytatja — kilencvenkilenc ember éhezik és a lelkét adja el egy darab száraz kenyérért, a századik pedig ül, mint légy a mézestáblán és hizik és bünözik Isten előtt... Férfiak lelküket, asszonyok testüket bocsátják áruba, az emberek legördülnek egy magas hegyről egyenesen be a pokolba. Azt hiszitek, segít ezen valamit a ti Tórátok?

A ros jesiva és a parusok lekonyítják a fejüket.

— Mít használ, hogy lehorgasszatok fejciteket — nevet keserűn a szabócska. Ha azt akarjátok, hogy eljöjjön a Messias, fogadjátok meg a szabó tanácsát, vagy hallgassatok és bűnöztek ti is és akkor „minden bűnös lesz“ vagy menjete, kiáltsátok a nép közé, „hitvány semmittevők!“ és térítsétek meg őket és akkor „minden büntől tiszta“ lesz. De addig — isten veletek! A kutya azóta bizonyára visszafutott a faluba.

*

Jó ideig tartott, míg a parusok magukhoz tértek ámulatukból. Azután nagy lármába kezdtek:

— Arcátlan fráter, hitvány istenkáromló!

És keresték a szabócskát, hogy ketté tépjék, mint halat szokás főzés előtt.

De a szabó akkor már eltűnt.

— Ilyen rossz csont, ilyen gonosz fráter és a remeték visszorították fogaikat.

De a ros-jestiva int, hogy hallgassanak.

— Hallgassatok, gyermekeim — mondja szomorúan — igaza volt a szabócskának (hiszen meglehet, hogy maga Elijáhu próféta volt) aki tanácsot adott arra, hogy mitevők legyünk. Tanácsot arra, hogy én mit tegyek!

Elmélyedve hallgatnak a parusok. Talán valóban Elijáhu . . . Csodás gyorsasággal tűnt el . . .

A ros jesiva pedig kéri a botját.

— A városba megyek, gyermekeim és követem a szabócska tanácsát. Megpróbálok verekedni a Sátánnal, addig maradjatok itt, tanuljatok és könyörögjetek kegyelmet érettem.

Megígéri és az egyik odanyújtja neki a vándorbotot.

Elment és a szent kcrités átengedte.

*

A parusok pedig immár harmadszor mondták el azóta holdtöltekor az imát, de a ros jesiva csak a negyedik hónapban holdáldás közben mutatkozott.

— Salom alejchem!

— Alejchem salom!

— Béke veletek! — mondják egymásnak ima közben.

— Nektek is béke! — viszonzák a köszöntést a remeték.

És akkor megjelent a ros jesiva és ujjongva futottak feléje a tanítványok — ám ő kezével csöndre intette őket és száján egy szót nem ejtve, bevonult barlangjába.

Hét napig ült itt elmélyedve, mialatt tanítványai a barlang nyílása előtt álva, étlen-szomjan lesték mesterüket. Végre a nyolcadik napon kijött a barlangból és elmondta tanítványainak, hogy mi történt vele a három hónap alatt.

És a jesiváról a városba való utjáról csöndben beszélt, vontatottan, némi vidámsággal . . .

Mialatt az úton ment — mondta — a sátoros ünnepről előírt parancsolatok felől gondolkozott és a talmud és a kodekek szószcrint való szövegét ismételte.

Ejjel-nappal vadállatok üvöltöttek körülötte, a fák között szárnycattogás, röhögés, kergetődzés; de nem nézett körül, hanem tanult tovább. Olykor valami leszállott, közvetlenül a feje fölött károgtott és csattogott, de ő nem nézett körül, hanem legtöbbször behunyt szemmel tovább mormolta a törvény szövegét és ment utján. Csak egyszer történt, hogy szövegismétlés közben idegen gondolat ékelődött agyába és akkor botja beleakadt egy fába. De azért mindjárt észbe kapott és tovább tanult és ezzel legyőzött minden csábítást. Hiába énekeltek a madarak, hiába volt körülötte zaj és lárma. Sokat köszönhet — mondta — annak is, hogy tanítványai tanultak és hálás pillantásokat vetve feléjük, folytatta. Nem zavartatta magát és ha tő vagy folyóvíz került lábai elé, alája merült és átjutott. Többször megtörtént, hogy nem érzett földet lába alatt és valahogy a föld fölött lebegett és mégis úgy tudta, hogy van akik tanulnak és imádkoznak érette. (Itt hálásan nézett tanítványaira.)

Am egyszer nem volt valami nagy győzelme. Elindulása után követő hetedik napon történt... Elérkezett az erdő ama részébe, ahol az erdő maga fűszerzám áldozatot mutat be az Urnak. Nehéz, drága illatok ezrei terjengtek a levegőben beleitták magukat a ros jesíva minden porcikájába, aki elgyöngült és tanulása megszakadt. („Gyerekek, nem zavartattatok akkor valamivel magatokat a tanulásban?”) A teremtő tudná csak megmondani, hová jutott volna, ha valaki föl nem tűnik lóháton, földesuri ruhában az erdőben és valami síma, puha tárggyal rá nem üt a hátára... Ez fölébresztette.

Azután eljutott a városba.

*

De amikor a városba érkezéséről beszélt, hangja megtört, berekedt, szemei szárazon égtek és a parusok arcán végig ömlött forró lehellete.

— Szodoma és Gomorra — nyögte a ros jesíva — ajtórol ajtóra mentem és sehoh igazi zsidó lelkek. — Rabbik! — nagy isten! rabbínusok — úgy bánnak mint valami fejszével a Tórával, éjjel-nappal dolgoznak vele, míg megcsorbul és soha meg nem élesítenék!... Lakodalmakon és minden más alkalmi céciókon zabálnak és nem régi szent forrásművek után itélkeznek, hanem összefércelt új tákolmányokból... Híveik lealjasodva, a gyerekek alig tudnak olvasni héberül... az apák falatoznak és iszákosok és uzsorások, isten övjon tőle, lábbal tapossák a Tórát, az asszonyok paróka helyett a saját hajukat hordják, a suhancok fityörészgetnek, a leányok pedig mindenféle instrumentumon játszanak.

Es gyűjti es emlékezetében följegyzí a bünöket. Elhatározza, hogy majd kimegy közéjük, de előbb benéz a bet hamidrasha és onnan bátorítással visszatérve forró olajat önt majd a bünösök fejére.

Csakhogy a városba való visszatérésekor nagyon csunya dologra bukkant.

Ahogy elmélyedve járt az utcán és fejében rendezgette a városiak bűnei különböző fajtáját és rágondolt a büntetésekre és a pokol sokféle kinjára, egyszerre tizenkét kivilágított ablak bukkan föl szeméi előtt... Mi az? Szent lakoma talán?... Bemegy. Egyetlen füstfelhő az egész szoba. Furcsa dolog. Kint a teremtés világossága, bent szürkesség, szinte marja az ember szemét... De mit nem szokik meg az ember? — És lassacskán látni kezdett...

A ros jesíva tördeli a kezeit, sír mint egy kis gyermek és elmondja, hogy mit látott.

— Kis és nagy asztalok körül ettek és ittak... Vegyesen, nők férfakkal... És kézmosást nem végeztek evés előtt és áldóima nélkül állottak föl az asztaltól. Tórabeli dolgokat kellett volna beszélgetniök és paráznaságokat mondtak és mindenféle nyelven beszélgettek, amit nem tudott megérteni, csak a bűnös szemekből olvasott. Szemtelen nézésű nők, kivágott ruhával, úgy hogy keblük is kilátszott, habzó sört és borokat táltaltak föl... A tüst, szivarok füstje volt, még nők is dohányoztak és a füst ételek gőzével vegyült, ludhús és pulyka és tiltott húsfajták párája szállott föl és ezeket is leányok vitték körül... És az egyik a leány arcát csipkedte, a másik a szoknyáját cibálta, a harmadik valami bünt sugott a fülébe... Uram isten, világ ura!... Akarod, hogy „minden bűnös legyen?!

A párusok lekonyították fejüket, sóhajtoztak, a ros jesíva pedig folytatta:

— Valami csepürágó pedig kunsztoakat csinált, ugrált a levegőben, karikákon vetette át magát, tüzet nyelt, valósággal bolondította az embereket. És a gyülekezet nevetett és tapsolt és zenével énekelte valami hívány dalt, hogy isten övjon tőle... A szívem sír... Világ ura, ezek a gyönyörű hangok és nem a Te dicsőségedet zengik! Oldalt pedig egy szép szekrény állott, jobbról és balról egy-egy égő gyertyával... És egyszer egy kivágott öltözetű nő libben oda, fehér halottas féle ruhában és fölnyitja a szekrényt. Szinte káprázott a fehérsége és ujjaival végig táncolt a szekrény belsejében és kicimbalmazott onnan különböző szellemeket és ördögöket, viharzott és menydörgött némelykor, máskor pedig mintha egy kárhazatos lélek sirt volna ki a szekrényből... Most már láttam, hogy mi ez, hogy a Sátán csábítása hova súlyesztette az embereket és nem túrtóztettem magam, hanem a terem közepére futottam, széket ragadtam, fölugortam rá, hogy erkölcsöt mennydörögjek feléjük...

Megint megcsuklott a ros jesíva hangja és sírás közepette folytatta:

— Nem tudom, rosszul ugortam-e, hiszen nem szoktam én ugrándozni, vagy a szék csúszott el... Szóval leestem. És az egész gyehenna tapsolt, nyilván azt hitték, egy csepürágó mutatta kunsztjait. De a parázna nők egyike, látta hogy sem kókler, sem tornász nem vagyok.

És a ros jesíva zokogott.

— Hozzám jött, fölemelt és lágy ujjaival végigsímitotta arcom és lágy madár hangján megkérdezte, ments isten, történt-e bajom és

végighurta szakállamom fehér kezét és azt mondta, hogy szép ember vagyok és szereti az öregeket... Megtisztátalanított (mindenkit övjon ettől isten) és a megróvó beszéd kiszállott a fejemből... visszarohtam az erdőbe, megfürödtem, háromszáztízszor alámerültem és jöttem ide és a kerítésnél isten szent nevéhez könyörögtem bocsánatért.

Boldogtalan pillantást vetett tanítványaira.

— Talán nem imádkoztok őszintén érettem?

A tanítványok csüggedten eresztették le fejüket, hallgattak.. szégyenkeztek.

— Visszajöttem — így fejezte be a ros jesíva — de gyermekek most már késő van... menjünk barlangjainkba aludni. Mert holnap... holnap reggel felkereslek benneteket. De nem megyek vissza, ó nem. Ezeket csak ősi nagyjaink és cimboráink tudnák megtéríteni. Holnap majd imádkozunk, könyörgünk, böjtölünk, sa nyargatjuk magunkat érettük...

*

Reggelre azonban a ros jesíván kívül senki sem volt már az erdei pusztában.

Hiába ébresztett, hiába kiáltozott... a tanítványok éjnek idején bementek a városba...

Igy ment tönkre a híres erdei jesíva.

Meglehet, bár attól isten övjon, hogy ih „mindenj bűnös lett.“

ISTEN TENYERÉN

— Regény —

Írta: BALÁZS BÉLA

(12)

Azt hiszi, hogy nem szeretem!! Oh Istenem! És szenved. Idáig érzem a szenvedését. Béla, várj, várj! Minden jó lesz. Meglásd minden jó lesz. De így nem lehet. Igazságnak kell lenni. Nem akarok neked hazudni, mert szeretlek, szeretlek, szeretlek! Sürgönyöztem neki: „Béla várjon. Ne haragudjon rám és várjon. Mindennel várjon“.

Három hét múlva Pesten leszek.

Augusztus 28

Holnap utazom vissza Pestre. Már egy héttel ezelőtt kellett volna. A próbák rég megkezdődtek. Sürgönyöztek értem. Egy hét óta be van pakkolva a kofferem. És nem tudtam magam rászánni. Nem mertem. De holnap utazom.

Ma egész nap fel alá járkáltam a szobámban és gondolkodtam. Még az ablakokat is becsuktam, hogy ne zúgjon be a tenger.

Mintha végrendeletet kellene csinálni. Mert akárhogy lesz, ennek vége. Akárhogy lesz új más élet lesz és ez a Nyári Ilona, aki 24 évig élte ezt az életet ifjúkora virágjában, meghal. El is lehetne siratni? Még ha minden jól végződik is.

Mindent meggondoltam. En félvezettem Bélát és Béla bele-szeretett egy ideálba, aki talán szeretnék lenni, de nem vagyok. Ha elárulom neki, hogy szeretem és összekerülünk, néhány nap múlva kísül a család, Béla kiábrándul, otthagy és még meg is vet aljas hazugságomért. Tehát mindent meg kell mondani, meg kell mutatni, lásson engem tisztán, egészen és úgy szeressen, ha tud. Akkor, akkor, oh istenem, akkor még úgy tudnék az az ideál is lenni! De ez csak új kísértés új hazugságra. Vége a pózolásnak.

Isten veled tenger, isten veled homok, isten veled zúgó csend. isten veletek aranyvörös vitorlák, isten veletek szép olasz fiúk és lányok, fehér lepedőben, kibontott hajjal, meztelen bronzszínű karokkal. Isten veled Nyári Ilona.

Budapest, szeptember 1

Tegnap éjjel tizenegy után érkeztem. Meg se mosakodtam, az utiköpenyemet se tettem le, rohantam az operába és körüljárok a nagy, fekete házat. Nagy fekete jó öreg ház! Reggel kilenckor már megint ott voltam. Persze egy lélek se volt még bent. Felmentem a színpadra, ott munkások dolgoztak. Kötelek, lécek, drótok, lámpák és az a jó, az a jó színpadszag! Nagyot, mélyet lélekzettem belőle. Kérdeztem a portást, hogy hol vannak a gyerekek. „Hát még alszanak“. Persze. De olyan türelmetlen voltam és olyan ideges, hogy majd kibujtam a bőrömből. A kapuban vártam. Salgó jött be először negyed tizenegykor. Az dolgozik! Elébe szaladtam a Sphynxig. Meg-

örült nekem. Láttam az arcán. Mi lesz? Hogy lesz? — kérdem. Három új operában főszerep. És Donna Anna és Dinorah és Senta és még valami nagyszerű, ami még titok... Oh, énekelni, énekelni.

Furcsa volt a Salgó! Láttam, hogy örül nekem. Kedves és barátságos volt, de olyan finom lett egyszerre, mint egy marquis. Ml leli? Talán valami tánc és illemhelyre járt a nyáron?

És egyáltalában olyan csend volt a házban, mint valami temetőben, pedig mindenki bent volt. Szaladtam magamnak korrepetitort lefoglalni. Hogy kezdjük el rögtön a munkát. Dolgozni, dolgozni!

Aztán akartam, hogy beszéljünk meg valamit délutánra, de nem sikerült. Milyen unalmasak lettek ezek! Azt akartam, hogy legalább maradjunk még egy kicsit együtt. De mind ellógott. Két órákor már ott álltam egyedül az ütes folyosón és nem volt semmi dolgom és mégis olyan nehezen mentem el!

Hát szegény Pityunak csakugyan kitétték a szűrét! És sejtelmem sincs hogy miért?! Ugyan, ha egy kicsit firtatnám, megtudhatnám. De fáj és röstelem és úgy is könnyű kitalálni. Az orfeumba szerződött és kuplékat énekel minden este. Második szám! Szegény nyomorult. Második szám lett. Holnap meghallgatom és felkeresem. Tapsolni fogok neki.

Bélának még nem telefonáltam.

Ma végre megfogtam Radnóthyt! Mi lesz a Kundryval? Nekem muszáj a Kundryt énekelni. Muszáj, muszáj, mert meghalok. Komolyan. Ha a Parcival nem megy. De talán a filharmonikusokkal, talán novemberre, talán decemberre, talán, talán! Jaj!! Milyen nyavalyás mindenki! Mintha aludna az egész város! Szeretném megfogni valami nyelénél, a Mátyástemplom tornyánál fogva és rázni, rázni. Uh! Mindjárt elkezdek magam rázkódni!

Nem telefonáltam.

Milyen marha, milyen örült voltam, hogy nem kértem fényképet! Most mit csináljak? Próbáljam most itt lerajzolni a profilját. Hiszen úgy ismerem! De nem tudok rajzolni. Ha most egy nagyot ordítanék meghallaná? Tudnék akkorát ordítani!

Ma meghallgattam Pityut az orfeumban. Szegény! Egy rossz cilinderekben jön be, egy kopott frakkban, monoklival és egy nagy krizantémmal a gomblyukában! Könnyed és léha eleganciát ábrázol! Soha még kevésbé könnyed, kevésbé elegáns és kevésbé léha embert nem láttam! Nem akartam felmenni hozzá az öltözőbe, mert úgy utálok az orfeumbandát, hogy rosszul leszek. Inkább bementem előadás után az Amor-kávéházba, azt mondták, ott találok. Szerdahelyi urat keresem, mondom a pincérnek. A Pityut? — kérdi mosolyogva. Szerdahelyi urat, mondom aláhúzva a szót. „Pityu az kérem“ — legyintett a pimasz a kezével. — „Ott van kedves nacsám, hátul a sarokban.“

Odamegyek. Egy boros üveg van előtte és valami karikásra festett szemű kis nőcske ül mellette. Pityu az öklire hajtja a fejét,

mint mikor búsul. A vállára teszem a kezem. Ugy néz fel rám, mintha kísértetet látna. Aztán felugrik és ráordít a kis nőre: „Menj innen, mars!” Az nem érti mindjárt, mosolyogni próbál.

— Takarodj! Takarodj innen! ordítja Pityu.

— De Pityu — mondom — mért küldöd el? Maradjon, ha kedve van — mondom szegény kis nőnek és megfogom a kezét. Erre Pityu egészen kijön a sodrából, kirántja a kezemből a kezét és ha a kis nő el nem menekül, hát talán meg is verí.

Ilona! Hogy jöhettél erre a piszok helyre — kérdi olyan kétségbeesetten, hogy nevetnem kellett.

— Hát beszélni akartam veled, látni akartalak. Nem rossz hely ez. Ülünk le diskuráljunk.

— Fizető, fizető — ordítja. — Itt neked nem szabad leülni. Te egy úrilány vagy.

Még mindig itt tart. Kimentünk. Kicsit szitált az eső. Ez már őszi hűvösség volt.

— Azért gyerünk gyalog — mondom. — Aztán handukoltunk az üres, vizes utcán és alig beszélünk.

— Mi történt veled az operában? Mond el nekem Pityu. Tudod, hogy én szeretlek téged.

— Nem mondom.

— Miért?

— Mert azt csak egyformának lehet — felelte mindig. — Nem vagy egyforma.

És hiába kértem. Aztán kérdeztem, milyen élet van az orfeumban. Ronda, mondja, de mindegy. Aztán hallgattunk. Egyszer azt mondja: Tudod, két kérdés van. Az egyik kérdés: Mi nagyobb szeretet, odaadni az utolsó falatot, vagy elfogadni tudni az utolsó falatot? Mert én azt mondom Ilona, hogy nagyobb szeretet elfogadni az utolsó falatot. A másik kérdés: Jól van-e az, ha egy gazember tisztességesen viselkedik? Mert én azt mondom Ilona, hogy az nincs jól. Ha egy gazember tisztességesen viselkedik, akkor hazudik és az igazság.

Aztán lelógatta hosszú orrát és többet egy szót nem lehetett kivenni belőle. Kimentünk a ligetbe, végig az Aréna-úton egész a víztoronyig s vissza. Esett az eső és ősz volt. Vízesek voltunk és szomorúak.

Nem telefonáltam. De attól félek, hogy ma meglátogat. Ma nyolc előtt mentem oda és a kirakatok lámpái még égtek. Tul világos volt. És az ablaka nyitva volt. Egész hátrahúzódtam a kapualjba, de azt hiszem, mégis meglátott.

Holnap délelőtt megcsináltatom magamnak a Rózsai frizuráját. Nekem jobban fog állni, mint neki. Vörösre szeretném a hajam festetni. Nem tudom, nem túl sötét-e hozzá? Valaki egyszer proponálta már ezt nekem. Fekete szemekhez vörös haj „és tüzoltóknak kell majd a nyomában járni” — mondta. Ronda állat volt. De épen ehhez értett

Itt volt Béla!! Csakugyan meglátott. Már reggel óta vártam. Biztosan tudtam, hogy eljön, mégis mikor belépett, maidnem össze-

estem és ijedten gomboltam össze a pongyolámat, pedig expres nyitottam ki. Oh a vasszűz!

Olyan sárگا volt, mint a hulla és szemei úgy égtek, hogy úgy éreztem, mintha égési sebeket kapnék tőlük a bőrömön. Bár kaptam volna! Bár égetné le a bőrömet!

Csak kezet csókolt és nem szólt. Leült a díván sarkába a rendes helyére. Hogy szerettem volna odarohanni hozzá és elébe vetni magam és mondani: Ne, ne fájjon! Hiszen én szeretlek, a tied vagyok, te vagy az én uram. Nem az a baj. Csak az, hogy te nem engem szeretsz igazán. És én nem akarom elrontani ezt. Csak azt akarom, hogy minden igazán legyen.

Leült a díván sarkába és lehajtotta fejét, aztán úgy lehajtott fejjel felnézett rám lassan. Istenem, milyen gyönyörűség, hogy olyan kívülről tudom minden mozdulatát! Aztán még sokáig nem szólt. Végre azt mondja egész halkán, lassan:

— Ilona, maga már elseje óta itt van. Azóta látok világosságot az ablakában. Nem jöttem, mert nem hívott. Tegnap láttam az utcánkban. Mégis fél tőlem? Nem hiszi el, amit irtam? Lássá Ilona, én nem akarok magától többet, mint hogy létezzen. És számomra is létezzen. Vagy ennyit sem akar nekem adni?

Úgy reszkettem, hogy vacogott a fogam. Ordítottam belül. És nem tudtam felelni, mert mindig csak göndör fekete haját néztem és nem volt más gondolat a fejemben, mint simogatni, simogatni. Még beszélt valamit. Nem is hallottam.

Végre megmozdultam, behoztam a fehér selyem párducot és odatettem az asztalra és azt mondtam: — Béla, vegye vissza ezeket a verseket, mert ezek nem nekem szólnak. Én nem vagyok se fenéges, se glóriás. Istenem, én csak egy közönséges, bolondos, léha, jókedvű kis nő vagyok mondtam és a könnyek csurogtak le a torokomon, mint a forró olaj.

Erre mosolygott. Mosolygott!!!

— De higye el Béla! Higye el! Én becsaptam magát, én pózoltam magának, én másokkal egész más vagyok, én az operában egész más vagyok!

— Tudom — felelte, — de az nem igazán maga.

— De az is van! — mondom. — Van! Az is én vagyok. De igen, hiába!

És végül egész összezavarodtam és már én is azt mondtam, hogy az nem igazán én vagyok!

Nem, nem, nem! Rettenetes ez a vasszűz. Most kezdődjön el megint a hazugság?!

Mikor az utcán volt, az ablakból utánna kiáltottam, hogy jöjjön el holnap délben értem az operába. A Salgó szobájában leszek.

Ha egy gazember tisztességesen viselkedik, akkor hazudik.

Nohát ma láthatott valamit, ha akart! De nem akar! Örült, örült!

Már tízkor bementem az operába. Olyan ideges voltam, hogy

nem volt nyugtom otthon. Jó uzsonnát vittem fel a Salgóhoz és egy üveg pezsgőt. Félegyig próbáltam Radnóthyval Donna Annát. Lejövet megfogom a Rózsit. Abból is marquisnő lett? Vagy csak velem beszélnek ezek úgy, mint egy gyászoló özvegyvel? Meg is kérdeztem, hogy mi bajuk? Azt mondja a Rózsí, hogy úgy megváltoztam! Én? Már mint én? Talán lesültem a nyáron? Nem az, mondja, hanem úgy megkomolyodott az arcom!! Majdnem pofonvágtam, olyan dühbe jöttem. Hát csak gyere most be Salgóhoz, hogy megmutassam, hogy megkomolyodtam. Hogy épen most nem ér rá. De muszáj, hát muszáj, ha mondom és bevitem erőszakkal. Voltak vagy tizen. Én magam megittam majdnem egy üveggel. Olyan melegem lett, hogy félig meztelenre vetköttem. A plageon még kevesebb van rajtam. A többiek is belemelegedtek. Csak a Salgó ült ott, mint a sóbálvány! Mi bajod? — kiáltok rá. — Mit bámulsz rám, mint a borjú az új kapura? Én macsísot akarok táncolni! Macsísot!

— De velem nem, — mondja az utálatos és megse mozdul, csak folyton néz rám.

— Hát akaszd fel magad!

És táncoltunk a Dezsővel. Akkor kopognak. A Dezső elereszt. Mit hagyod abba a legjavában, mondom és énekelek és akkor jön be Béla. Épen jókor! Ingvállban és rövid alsószoknyában jártam a macsísot a Dezsővel. Úgy tettem, mintha nem vettem volna észre. De a Dezső eleresztett. És egyáltalában olyan csend lett egyszerre mint a templomban. Mi bajotok? — ordítom dühösen. — Csak nem zseni-rozzátok magatokat Barna Béla előtt? Íróember ez, bohém ember, közénk való. Adjatok egy poharat neki.

Béla rám néz és mosolyog. Mosolyog! Jóságosan szeliden, részvétellel.

Fejembe tódult a vér, megőrültem.

— Mit mosolyog olyan maflán?

Akkor hirtelen feláll Salgó és rámkiált durván, mint valami cselédre.

— Ilona, öltözz fel!

Aztán odamegy Bélához és karonfogva és kedvesen szinte gyöngéden kivezeti a folyosóra. — Jöjjön. Majd odakint megvárjuk.

Meg tudtam volna ölni! Akkor meg tudtam volna ölni azért, hogy karonfogta, hogy neki szabad ilyen kedves lenni hozzá.

„Az nem nagy dolog, ha a hó tiszta de minden, a megváltás, na a tűz tiszta.“

Ez a Béla véleménye a dologról!! Mindenre tud valamit mondani, hiába! Az nem nagy dolog, ha a hó tiszta, de minden, ha a

tűz tiszta! És még két vers! Én a földnek minden bőszenvedélyét lelkem kertjébe gyűjtöm, hogy ott megtisztuljanak! Ezt csinálom! Pont ezt!

Vak! Örült! Van egy ideálja és abból nem enged. Belezárt a

glóriás vasszűzbe és nem enged ki, ha benne döglök is! Mért épen engem? Ezt az ideált „aus einem Gedichte oder aus einem Roman“ ráruházhatta volna akárkire, még a Benedek Sárira is, ha nem tördök vele, hogy igazán milyen? Ne hazudná legalább, hogy engem szeret! Mit csináljak? Talán azt hiszi, hogy ez a mai csak olyan véletlen, kivételes megbolondulás volt?

Baj lesz! Nagy baj lesz!!

Levél Andreatól!! Talán az első levél, mióta eljöttem hazulról. És az első őszinte komoly szó, mióta csak beszélünk egymással. Már gyerekkorában is zárkózott, riadt, vad és gögös volt. Nem emlékszem, hogy valaha barátnője lett volna. Azt írja, hogy nagyon várt haza a nyáron. Nagy szüksége lett volna rá, hogy velem beszélhessen. Ez hasonlít rá! Hát miért nem írta meg? Hazamentem volna. De most hogyan? Nem is az opera miatt. De hát most nem mehetek el innen. Tudjam meg, hogy egy Szegedi János nevű zongoratanár, aki tavaly a budai zenedénél volt, most hol van és mit csinál? Aha! De hogy tudjam én azt meg. És ez az egy mondat utóiratnak. Meg lehet-e arról bizonyosodni, hogy valaki igazán szeret-e engem, vagy csak képzelődik? Hát te is? Te is szegény nyalyás?! Nem lehet. Nem.

Holnap nagy ricsaj nálam. Majd mutatunk a költőnek valamit. Vagy kellék neki, vagy nem! Ha nem, hát úgy is jó! A dieu!

Borzasztó fejförcsöm volt egész nap. Tul sokat ittam. Azt hiszem egész részeg voltam. Mit csináltam? Mit mondjak? Édes jó Istenem, ne hagyj el!

Kirugtam az Erzsit. Majd még ez is morálprédikációkat fog nekem tartani?! Szonettekét nem ír? — kérdeztem tőle és kirugtam. No hiszen!!

Béla minden nap itt van. Beteglátogatás. Részvétlátogatás!!

Már kitűnően tudok vele is komiszkodni. De hogy! Ki bujtam a vasszűzből, akár az ingemből. Csak ő nem veszi tudomásul. Ha dísznó viccet mondok, ő komolyan és szomorúan megfogja a kezem és simogatja. Úgy bánik velem, mint valami bolonddal, akivel nem szabad vitatkozni, akít meg kell nyugtatni. Sajnál? Mit sajnál?! Hogy olyan vagyok, amilyen vagyok?! Hogy nem vagyok olyan, mint az ő glóriás ideálja? Úgy veszi, mint egy súlyos betegséget! Hát nem betegség, kedves költő és nem súlyos! Mért nem keres magának egy türelmesebb modellt, aki jobban tud pózolni az ő költeményei számára?! Ma majdnem megmondtam neki. De meghalok, ha nem jön többet.

Baj lesz! „Die Natur, deine Herrin ist eine strenge Gottheit“.

Ma megint láttam őt Salgóval! Mi ez? Hiszen Salgó, nagyon utálta?

Harmincadikán Tannhäuser!!! Nem gondolják már az ope-

rában, hogy megkomolyodtam. Sőt!! Hát nem addig van az kedves költő úr! Magának szép ideáljai vannak, de én is vagyok valaki! Érti? És, aki engem szeret, engem szeressen. Vagyok, amilyen vagyok! Nem fogom a természetemet szégyelni és titkolni, mint valami szegény rokonaimat. Mannequinnak pedig engem senki se használjon! Érti? Rámaggatni a glóriaruhákat és tulajdonképen megvetni engem? Azt már nem költő úr, ahoz keressen magának más valakit. Vagyok, amilyen vagyok. És glóriaruhákat leszaggatom magamról, ha rám szögezi is! Leszaggatom és leköpöm!!

Reszketnek a térdeim, olyan fáradt vagyok. Egész nap a szoba közepén állva vártam. Azt gondoltam, hogy ha leülök, azt az Isten úgy veszi, hogy belenyugszom, hogy nem jön.

Ma déliben hárman vártak. Elhozta két barátját is. Gróf Szentgyörgyi és doktor Schneider Henrik. No ezek nem fognak vesztaszűznek nézni. Azt hittem, ott hagynak az utca közepin. Mindenki utánunk fordult. Annyi baj legyen! A gróf úr ömeltősága a száját se nyitotta ki, úgy ment mellettünk, mintha nem is hozzánk tartoznék. Úgy kell neki! Mért jött? Ki hitta? Balzsamoztassa be magát, ha olyan méltóságos!

No, ezek majd kinyitják a szemét. Ezek majd elmondják neki, hogy milyen ronda nőszemély vagyok! Ezek majd megmen-tik tőlem!

Jaj, de utálatosak voltak! És rosszak, gonosz emberek! Látszik az arcukon. Biztosan nem szeretik Bélát!

Azt hiszik, hogy én nem tudom magamnak őt visszahódítani, ha akarom? Egy nap alatt?!

Az éjszaka felriadtam álmomból. Nem tudom mit álmodtam, de olyan rémület volt rajtam, mintha segítségért kellene kiabálni. Kiugrottam az ágyamból, magamra kaptam valami ruhát és kirohantam az utcára. Béla ablaka alá. Rásütött a hold az ablakra, olyan ezüsten csillogott, olyan nyugodtan, csendesesen. Olyan jó volt. Simogatta a kezemet. Simogasd Béla, simogasd! Béla el ne hagyj!! En vagyok a te Ilonád! A te szegény Ilonád!

Tannhäuser!!! Olyan sikerem volt, mint még soha! Keresné azt mondta, hogy mióta ő emlékszik nem volt ilyen siker az operában. Tomboltak. Béla meg a két barátja egy páholyban ültek.

Mikor a végén kijöttem, Salgó várt.

— Hol voltál? — kérdem — egész este nem láttalak. Rendezőnek pedig itt a helye.

Akkor mondja. — Előbb meg akartam nézni, hogy állunk.

— Nos? —

— Rendben van.

— Szépen énekeltem? — kérdem.

— Gyönyörűen. —

— Szépen játszottam? —

— Gyönyörűen, hallatlanul!

— igazán? —

— Mondom, hogy hallatlan nagyszerűen. Rendben van Ilonkám, nincs semmi baj!

— Nincs semmi baj? — kérdem. — Jól játszottam. És semmi baj? — és avval elkezdtem sírni, keservesen, hangosan sírni. A Salgó nyakába borultam, úgy bögtém. Ő tartott és veregette, a hátam.

Az a Sternberg Móric — mondja egy idő múlva csendesesen. — Az egy nehéz ember, mi? Fekete ember, konok ember. Az egy olyan proféta ember, mi?

— Hát keressen magának egy apácát!!! — mondom.

— Te buta kis szüecske. Te buta kis szüecske — felelt Salgó. — No nézzük csak azt a himlőoltást. — És úgy beleharapott a karomba, hogy kiserkedt a vér.

Mind a hárman hazakisértek. Mi lesz itt? Most már sohasem leszek egyedül Bélával? Most már mindig hárman lesznek? Különben, ha neki jó, nekem is jó. Egy márványfenséges nővel nem szükség négy szemközt lenni. No de ha még most is fenséges vagyok neki! —

— Talán minden a Tannhäuser miatt van? Mert Erzsébet szerepében látott meg először? Talán minden az opera miatt van? Mert ott kosztümben, fényben, muzsikában lát? Ha nem volnék énekesnő, ha valami egyszerű házilány volnék, talán észre sem vett volna? És ha most otthagynám az operát? A királyi is kocsis ruhába öltözik, hogy ne a királyságáért, hanem magáért szeressék. Ha azt gondolnám, hogy a pénzemért szeret, azt is kidobnám az ablakon! Magamért, magamért, szegény magamért! Ha a hajamért szeretne, levágnám a hajam! Ha a kezemért szeretne, levágnám a kezem. Magamért!! Aki igazán én vagyok!! Talán a szépség is olyan kosztüm, mint a színházi kosztüm. Ha a szépségemért szeretne, elfcsúfítanám magam! De hiszen semmiért nem szeret! Semmimért, ami az enyém! Festett magának egy ideált és azt imádja. Nem szeret engem!

Én tudom, nagyon jól tudom, hogy most már rosszabb vagyok, mint amilyen igazán vagyok, hogy most már truccból és dühömben csinállok mindent! Tudom! Baj lesz! Nagy baj lesz!

Te vagy az én barátom, Hoffmann pajtás. Komisz kutya férfi vagy te is, de legalább nem hazudsz, mint más költők. „Was hab ich mit der Kriminalrätin Mathesius zu schaffen?“

Már nem tudok vele rendesen beszélni. Valami dac vagy düh vagy micsoda fog el. Hiszen ő engem megvet tulajdonképen? A Kriminal Mathesius-t ő megveti és utálja és aztán még ő is szenved!! Sápadt és véresszemű, elgyötört azért, mert én nem szeretem őt! Nevetni muszáj, nevetni! Nevetni!!!

Ma csunyan összevettem a Becseyné öméltóságával. Hogy én elfelejtettem, hogy a magyar királyi operaházban vagyunk. No, mondom, a folyosón még megjárja, de maga lelkem a színpadon szokta elfelejteni. Ezt mondtam neki.

AZ ERDÉLYI MAGYAR SZÉPIRODALOM

Ha én szépprózairó volnék, nem csinálnék egyebet, mint sorra venném jóbarátaimat és jóismerőseimet, elmondatnám velük életüknek folyását s aztán leírnám azt. Meg vagyok győződve róla, hogy soha ki nem fogynék a szép, mély és tanulságos témákból. Mert az én jóbarátaim, jóismerőseim mind erdélyiek. Itt születtek, itt győttörte meg sorsuk őket s ha el nem üldözte balvégzetük, itt fog domborodni a sír is fölöttük.

Csak akkor látja az ember, hogy mi Erdély, ha más vidéken is járt s más embereket is megismert. Más a nagy magyar Alföld kiskirály paraszta: szemhatárát s szándékait soha sem zavarja semmi, a hegyek üstökét megrázó fergeteg nem kavarja föl lelkét, ha végig süvit rajta. A Tátra-vidék tót földje egy darab felkivánczolás a föld feletti tisztább levegőjü régiókba. Sokszor elnéztem szegény népet, mely nyomorát el nem cserélné senki boldogságával. Nem faji és társadalmi céljaik, hanem a környező természet karakterével összenőtt emberi jellemük az, ami őket boldoggá teszi. Mert van felfelé törekvő szabadság és van szélességben elnyúló szabadság. A tót föld, Tirol és Svájc a magas régiók tiszta levegőjü szabadságában élnek s a klíma kifejezesezett emberi karakterükön is. Az angol és német szabadság szélteben könyökölte ki a tért; s e terjengősség rajta van egyéniségükön is.

Mi, erdélyi magyarok, a félemberek földjén lakunk. Lelkünk telve ábrándokkal, melyekre a legtisztább napfény ragyog, de ábrándjainknak soha nem tudnak kinőni szárnyai. Kezdünk mi sokat és nagyot, de a végét ki nem vártuk semminek. Két kezünkkel felnyultunk az égig, de szívünknek közepén egy darab kopár mezőség hever. Mi voltunk az örök kezdet s az örök félbenmaradás. Mi voltunk az örök sietők és az örök későn érkezők. Nem hiszem, hogy volna a világon hely, ahol annyi a derékban kettétörött lélek, mint itt. Sor-sunk éretlenül rázza la terveink gyümölcsseit s mi mindennek ellenére száz, ezer csalódás után is megint kezdjük elülről.

Ime, ez vagyunk mi, erdélyiek.

S az erdélyi magyar szépirodalom? Hát az nem más, mint ennek a ledölt szobornak története. Kik megszokták a nagyvárosok lelketlen, léha történeteit olvasni, érdektelenül teszik le kezükből az igazi erdélyi könyvet. De akik nem csupán szenzációt hajhászó, történeteket keresnek, hanem rajzát egy társadalomnak, amely nem egyszer sóhajtotta el a nagy kérdést: hát mi szükség is van rá tulajt donképen? — azok mindenkor szívesen fordulnak e gyakran lebecsül-

gyakran félreismert, legtöbbször azonban nem ismert írókhoz. Mert az erdélyi magyar szépirodalom ennek az erdélyi sorsnak rajza. Nem tépelődés. Erdély Dosztojevszkyt soha nem szülte volna. Nem is lélekelemzés, mint pl. Balzac munkái. És nem panasz, mint pl. Gogolnak fenséges siralma: A tipikus erdélyi szépprózairók drámai elemenséggel pergetik le történetüket. Nem érnek rá elidőzni egy-egy költői epizódnál, mint azt pl. Jókai teszi. Olykor nélküli stílusuk a poétikus csínosságot is. De mind e sietős munkákban benne van egy-egy csonka élet, egy-egy ferde törekvés, benne van egy-egy keserű humor, benne van egy darabja a soha el nem csüggedő vanitatum vanitasnak . . . Nem a lét nagy problémái ezek; nem Faust, nem Az ember tragédiája. Sem Tolstojnak, sem Shakespeare-nak világgondjai nem ezek. Az erdélyi magyar szépirodalom egy csomó egyéni történet, amely fejlődik, bonyolódik, alakul s mikor kezd az egyén szűk keretei közül kinőni, — mikor nemzetközi világirodalmi témává nőne meg, hirtelen megszakad. Miként az erdélyi magyar élet. A föld kerekiségének aligha van még egy olyan helye, melyen oly sok ész, oly halmaz tehetség torlódtott volna össze, mint itten. Minden ifjú egy-egy óriás, minden férfi vagy nő egy egész világ. Aztán mikor odanőtt, hogy nagy alkotásokat teremtsen — — elkezd lankadni, erőtlennül s összerogy. Ez az erdélyi magyar szépirodalomnak vezető és jellemző témája. Ezt variálják írói unos untalan.

Sokszor elgondolom magamban, hogy, Istenem, vajjon mi nagy-szerű mű lenne az, amelyik ezt az erdélyi magyar sorsot a maga teljességében az orosz írók átfogó képességével s az angolok nyugodt mélységével tudná leírni! Vajjon fog-e valaha valaki ilyen műveket alkotni, avagy életrajzunk is pusztá szétfoszló remény marad, mint életünk, — — ki tudná megmondani?

BORBÉLY ISTVÁN

KONFERÁNSZ (A SZEMEM)

A verandán ültem, abban a verandában, amelyben a fürdőhelyen laktam. A villa dombon állt, előtte kis lejtő indult meg, amelynek ereszkedését nem lehetett egészen belátni. Bizonyos volt, hogy Belényes és Nagyvárad még ezen a lejtőn fekszenek és rajta vannak, csekély emelkedéssel, Kolozsvár, Brassó, Bukarest—Konstanca is.

Én a verandán ültem, de néha, mint egy széket, kirántottam magam alól és megrendültem a lejtőn lefelé. A fürdőn szép volt minden: a fenyvesek, a kanyarulatok, a sziklák, a patak, a kílátótorony, de Konstanca nem

volt benne a fürdőben és ezért szebb volt. Gyakran behunytam a szememet (pszichológiailag ezt úgy kellene helyesen mondani, hogy két szemgolyómat külön vettem a testemtől) és kivetítettem magamat, (ahogy egészben vagyok) a konstancai síkra. Jártattam magam a molókon, hajókra szálltam fel, mindenféle idegen emberekkel beszéltem. Azután egy kis tengerparti faluba vittem el magam, amely egészen egyszerű lehetett, de mellette feküdt a tenger, a víz mindenütt benneült az ablaktáblákban, halászok pipáztak a padokon és a parttól aprószemű homok jött fel az utcákba.

És a fürdőben, ahol voltam, behunyt szemmel úgy éreztem, hogy világtalan vagyok, akit az én idegen, kiszakított két szemem mozgat. A két szemem: könyvekből, mappákból már magában viseli a világot, onnan egyetlen falut kiverni nem lehet, egyetlen szikla el nem mozdulhat benne a Himalájából; a két szemem a föld két féltékéjét már feldrótotta magába idegszálaival. Ha valahol unom a környezetemet, ha megutálom azokat, akik körülöttem vannak, csak felcsengetek a szívből a szemembe, kiguritom magamból a testemet és ráterelem kozmikus szemem síkjára: egy nap a konstancai tengerpartra, másszor a Riviérára, harmadnap egyébüvé.

Engem már nem lehet elhatárolni, mert az én szemem átvisz engem az összes demarkációs vonalakon. Engem nem lehet meghatározni, mert, ha én akarom, a haragosom mellett is — az anyámnál vagyok. De fel sem lehet mindig vidítani, mert sohasem tudhatom: mikor visz le a szemem a palotából a vískóba, a ragyogásból a pislogásba, hiszen az én szemem koldusokat kullog-

tat az urak nyomába és betegeket vonzoltat az egészségesek után.

Én már sohasem lehetek egyedül. És sohasem lehetek egyhelyben. Az én szememben szappanoz a mosónők két keze, a kéregetők benne tárták szét a tenyerüket, a varrólányok a szememen húzzák keresztül a tűt, a suszterinasok az árt.

Amikor a síma sporttelepet nézem, nem tudom honnan: sziklák gördülnek alá, lavinák indulnak meg; a szalonokba beállanak a cselédszobák, fekete zongorák elfehérednek műtőasztalokká; az én szemem tulvász az időn is: táncosok nászra vágódnak a parketten, a tömegben is: eltűn a vendégsereg — és intim családiasságba melegszik: papa, mama, gyerekek, nagymama, nevelőnő.

A szemem: minden, ami a világban van, a látottak és a látatlanok. A jó: mert megforgat térben és időben, a rossz: mert megzavar és elvágyakoztat. A szememet oda akarom adni mindenkinek, mert kiegészít és kiegyensúlyoz, kapcsol és megérttet. A szemem: én, te, ő, mi, ti, ők, ez, az, amaz — minden. BEN AMI

KÖZGAZDASÁGI FELJEGYZÉSEK

Egy Fáy András kellene Erdélybe, vagy legalább is Kende Pál, aki a magyar vagyron apró omladékaival valahogy együtt tartathatná. A szabad gazdálkodás időszakában szükség lesz arra, hogy az elszegényedés posványos és szomorú folyamata feltartassék valamely átfogó koncepcióval s a közgazdasági előrelátásnak azzal a szaktudatos energiájával, amire abban a pillanatban szükség lesz,

amint a végleges konszolidáció jelei felrajzolódnak a gazdasági horizontra — odaát. Vagyis: nem lenne szabad az erdélyi magyarság vagyronát kivonni a nemzeti vagyronból addig, míg életbe nem lép Magyarországgal a *viszonosság*, amikor már nem lesz szükség a vagyron-kivonásra, mivel a magyar tőke szabad mozgását, helyzetét változtatosságait és rugalmassági képességét teljes jogszerűséggel

elismerik Romániában is. Ma a magyar vagyont kötött, mivel nacionalizálási dekrétumok szabályozták elhelyezkedését, vagy egyszerűen hivatáson kívüli, amennyiben nincs az erdélyi magyarság kezében, tehát a népkisebbséget anyagilag nem alapozza. Egészen más a szászok helyzete, akiknek minden megnyilatkozását a kezükben lévő s a romániai nemzeti vagyont részeként szereplő hatalmas erőforrások támogatják. A szászok vagyona bent van Erdélyben, a magyarságé a határokon kívül hadikölcsönökben, kötvényekben, földhítelpapírokból s a részesei jegyek olyan rátájában, amihez még a magánembernek is lehetetlen a hozzájárulás.

De nemcsak az értékek, hanem az intézmények is a határokon túl vannak. Ennek aztán az a következménye, hogy mindazok a sejtek, amelyek a régi intézmények gerincéhez vannak láncolva, felborulnak és megsemmisülnek. Az Országos Központi Hitelszervezetnek 671 fióka van Erdélyben, amelyek működésre képtelenek, mert az intézet 30 milliónyi pénze hadikölcsönkötvényekben van, 50 milliója pedig odaát Magyarországon. Ez annyit jelent, hogy 200.000 erdélyi kisember betétje és erőre-kapása budapesti vélemények miatt függőben van. Budapesten ugyanis a szervezetek éppen azokban a kezekben vannak, amelyek a jelenlegi állapotokat még mindig ideiglenesnek tartják és így a gazdasági kérdéseket nem szándékoznak véglegesíteni. De a szükségletek által szabályozott gazdasági lehetőségek nem ismernek ilyfajta óhajokat, s miközben Budapesten igyekeznek az ideig-

lenesség látszatát fenntartani addig az erdélyi törvényszékek sorba törlik a magyar szervezetek cégeit, ami annyit jelent, hogy törvényes erővel szüntetik meg a magyarság gazdasági tömörülését. Ha tudjuk, hogy a múlt évben Dr. Dobrescu brassói orvos csak a Barcaságban 40 román szervezetet alapított, s ha elolvassuk a szász Raiffeisen-szervezetek 35-ik évi zárszámadását, amely szerint a szász falusi népnek 183 takarékpénztára és 90 önálló fogyasztási szervezete van, akkor ráeszmélhetünk, hogy a magyar kisiparosság és paraszti nép a két másik nemzet szervezeti fejlettségének hatalmas malomkövei közt, mint intézménytelen és erőforrás nélküli, magára hagyott és támaszától megfosztott talajtalan tömeg felőrölködik: fejnélkül rohan a lerongyolódás felé.

Lehet, hogy a mostani Magyarországnak nincs érzéke a magyarság ama részének vágyai és szándékai iránt, amely egyéni munkateljesítményeinél fogva nem vihatta ki az „államfenntartó elem” elnevezést. De a mai Magyarország a feudálisok ügyei mellett nem haladhat el minden megjegyzés nélkül. Már pedig úgy áll a dolog, hogy Erdélyben nemcsak a kisiparosok és gazdák, hanem a nagybirtokosok is teljes gyorsasággal haladnak a tönkretetés felé.

Tudvalevő, hogy kezdetben vala a földreform, ami egymagában még nem is volna olyan nagy szerencsétlenség. A baj ott van, hogy a földbirtoktörvény az elvesztett birtok megváltásaként nem pénzt ad, hanem bonokat, amelyek továbbadási

lehetősége belföldi és internacionális okoknál fogva igen labilis, ami egyértelmű azzal, hogy a földbirtokos földjáradék helyett egy állami papirt kap, aminek hozadékát csak évek múlva látja. Miután pedig papíron levő vagytonát ellenérték nélkül örzi csupán, jelentékeny vagytonvesztéssel mozdítja elő a magyarság általános elszegényedését. Ha a viszonyosság fennállana Románia és Magyarország között, a magyarországi földhitelintézetek erőteljes tranzakciókkal *parirozhatták* volna a súlyos érvágást. A viszonyosság azonban nem állhatott fenn eddig, mert a román kormányok azt hirdették, hogy csak demokratikus magyar kormányokkal akarnak szobaállani, s az erdélyi magyar feudálisok talán Bratianuéktól várták a főuri gazdasági lehetőségek reneszánszát, valahogy olyan alapon, ahogy Herczeg Ferenc írásaiban olvasható.

Bratianuék azonban nem az egyosztálybeliek testvériesülésével, hanem a saját nacionalizmusukkal operálnak, sőt még a nacionalizmusnál is szorosabb valamivel: a regát gazdasági berendezkedésének módszerével. Azt hisszük, hogy az nem egykönnyen sikerül, miután a kereskedelmi mentalitás óriási különbségeket mutat itt és a Kárpátok tulsó oldalán. De mindenek felett konszolidálni akarnak és sokan a jóhiszeműek közül azt hitték, hogy a liberálisok pusztán megjelenésére a valuta a szokol mellé szökken. Természetesen ez nem történhet így, és a liberálisok uralmának harmadik hetében a lej a mélypont alá zuhant Párisban s most, mikor e cikket írom, 8³/₄ francia frank. Mindez

azonban nem jelenti azt, hogy az új kormány rutinos fezőrjei ne tudnának néhány pont javulást elérni, mert ez tisztán és egyszerűen pénzügyi technika dolga, meg tudják azt csinálni, amit a csehek, akik Zürichben bankot állítottak fel, amely ott összevásárolja a cseh értékeket és gondosan vigyáz a prágai valuta nivójára. Igaz, hogy a cseh demokráciának a termelési színvonal megtartására és a belső rendezettség felügyeletére is marad ideje. Nem járnak úgy mint Hegedűs Loránt, aki boszorkányos ügyességgel tudott manőverezni, de nem tudott rájönni arra az egyszerű tételre, hogy a magyar korona egyetlen jó fedezete az internált-táborok felosztatása lenne. Az ércfedezet helyét ugyanis felváltotta a termelési fedezet, vagyis a *konszolidációs érték-tartalék*, amit a pénz forgási sebessége szabályoz, s a nyugodt munka és biztonságérzet determinál. A tözsdéket lehet egyideig ügyes valutapolitikai és deviza technikai fogásokkal befolyásolni, de a pénz lényeges értékmérője mindig a valuta mögöttes ország-részének termelési kvalitása és elrendeződöttsége, valamint az a készség, amivel a békeállapot desztillált atmoszféráját igyekszik maga körül megteremtteni.

Ezzel korántsem azt akartuk mondani, hogy a konszolidáció eltörlő a föld színéről a valutásokat, akik éppen olyan természetes következményei a pénzérték-differenciának, mint a levantei kereskedelem volt annak az állapotnak, hogy Észak-Afrika produktumai különböznek a déli Európáétól. Amint a bankokban a devizaosztály ismét egy két hivatal-

nokra redukálódik, vagyis ha a valuták horribilis értékeltolódásait valahogy eliminálják, azonnal meg szűnik a pénzbeli kereskedés pányvázatlan és szabados formája. Hogy mikor lesz ez, azt csak az tudná megmondani, aki állítja, hogy Stinnes fellépése jelentőségben egyenrangú a Fuggerek és Rotshildok átalakító működésével. Aszivós és energikus német ugyanis nemcsak beláthatatlan vagyont harácsol össze, hanem új termelési formát is hozott, a horizontális trösztöt, amely a profluktumot végig viszi az egész termelési skálán, s amely a kapitalizmus és a munkásság új harcmodorát fogja kiváltani. A háborús kapitalizmusból kikelő töke-koncentráció a fejlődés történetnek új korszakát szüli most, egy újabb átmeneti alapot, amelynek világrajj-ténél devizagladátorok és a valuta Szentgyörgy lovagjai állanak sorfalat.

SZÉKELY JÁNOS

A MAGYAR MARX

(Karl Marx: A töke. A közgazdaságtan bírálata. Első kötet. Fordította dr. Guth Antal. Wien 1921. Verlag Julius Fischer. Kapható Kolozsvárt Friedmann könyvkereskedésében. Ara 160 lej.)

1867-ben jelent meg Marx Kapitaljának első kötete, amely magyar fordításban most látott először napvilágot. Orosz fordítása, még pedig kitűnő fordítása, mint maga Marx elismeri, 1872 márciusában került ki a sajtó alól három ezer példányban; májusra már ezer példány, az év végére pedig majdnem mind elkelt. Mint Marx legjobb életrajzírója, Mehring idézi, a cenzura azzal az indokollással adta meg a fordítás kiadására az engedelmet, hogy „bár a szerző meggyőződése szerint tökéletes szocialista és az egész könyv teljesen szocialista jellegű, mégis tekintettel arra, hogy az előadás egyáltalán nem nevezhető mindenki által hozzáférhetőnek és másrészt szigorúan matematikai, tudományos formában bizonyít, e mű bírósági üldözése lehetetlen“.

A cári uralom tehát elismerte a tudományos értéket, de megnyugtatta magát, hogy a könyv igazságai nem fognak neki ártani, mert a tömegek nem értik meg. A történelmi végzet humorra, hogy éppen Oroszországban akadtak olyan tömegek, amelyek legelőször értették meg annyira, hogy az igazságok alapján akarták a kezükbe jutott hatalommal Oroszországot újjáépíteni. Nem sikerült ez ideig még az újjáépítés, csak az ehhez szükséges rombolás. Ez azonban semmit sem von le Marx igazságainak értékéből. Csak annyit jelent, hogy a tömegek még most sem értették meg egészen az igazságokat és hogy az idő még mindig nem érkezett el az igazságok megvalósítására. Ebből viszont az következik, hogy a tömegeket az igazságok teljes fölismerésére kell nevelni, oktatni — s amennyire óvakodni kell az időelőtti s így elvetelésre kárthatott kísérletektől, amelyektől Marxnál jobban senki sem óvta a munkásosztályt, épp úgy emberi erővel és akarattal elő kell készíteni, sőt siettetni is kell a társadalmi rendnek a marxizmus igazságok értelmében való átalakítását.

A marxizmus tanainak terjesztése ezt a végső célt kell hogy szolgálja; annak a nagy igazságtalanságnak megszüntetését, amely a töke és munka viszonyában főnnáll. S a tudományos marxizmus üdvös hatása már a mai társadalomban is az lehet, hogy a társadalom fejlődésének, a termelőrend változásainak, a munkabér alakításának, a javak elosztásának törvényeit, a tőkés termelőrend helyére a társadalmi termelés bekövetkezésének elkerülhetetlenségét tudományos alapon megállapítva, — az osztályharcban enyhítheti a tőkésosztály védekező konokságát s a proletárság támadó szencvedélyét. Más szóval: ha tőkés és munkás marxista lesz vagyis fölismeri a munka uralma alapján berendezkedő új, igazságos, jobb társadalom, az emberi fejlődés újabb korszaka bekövetkezésének elkerülhetetlenségét, akkor ez új társadalom vajudásának fájdalmai — amint Marx mondta — meg rövidülhetnek és enyhülhetnek. Ha a tőkés marxista lesz... a páholyban ülő bölcsek mosolyognak, ha ezt olvassák; de hiszen XVI. Lajos is csak azt írta a Bastille ostroma napján naplójába, hogy „ma nem vadászta. Pedig a Bastilleokat most is ostromolják

mindenfelé és ami nem sikerülhetett Keleten, ahol a tőkés termelés még nem jutott a fejlődésnek arra a fokára, amely után a kollektív termelés következik, sikerülhet Nyugaton, ahol a tőkéstermelés gazdasági és technikai fejlettségében, a munkásság magasabb szellemi, erkölcsi, technikai képességeiben, szakmai szervezettségében és politikai iskolázottságában megvannak vagy hamarabb meglesznek azok a feltételek, amelyekhez Marx az átalakulás bekövetkezését fűzi. S az imperialista örület, amellyel a józan kapitalizmus és szocializmus egyaránt szembehelyezkedik, csak növeli a tőkés termelésnek azokat a zavarait s az emberiségnek ezekből folyó szenvedéseit, amelyek mind kívánatosabbá teszik azt a nagy átalakulást. A *történelmi szükségszerűségnek*, az átalakulás elkerülhetetlenségének fölismerése: ez a szocializmusnak az a megdönthetetlen dogmája, amely az új hit fanatizmusának crejével árad ki Marxból s acélozza meg hívőinek elméjét, akaratát. S ez a hit az, amely a szélsőségekből, a puccs, terror és diktatura politikájától vissza tudja tartani s tömegeket. Bizonyítja ezt az a tény, hogy a bolsevizmus táborába mindenütt a munkásosztálynak szervezetlen rétegei zúdultak vagy azok az elemek, amelyek kevéssel ezelőtt, nem a szocialista nevelés és propaganda, nem osztályhelyzetük fölismerése után, hanem nagyobb politikai és gazdasági események megrázkódtató hatása alatt tódultak a munkásszervezetekbe, megbontva azoknak legyelmezett sorait. Ez a csöcselékproletárság az, amely Magyarországon is a munkásmozgalomba hirtelen betolakodott intellektuelek, lelkiismeretlen vagy örült demagógiájának vezetésével a proletárdiktatúrába s ezen keresztül az ellenforradalomba döntötte az országot.

Rá kellett erre mutatnunk, hogy Marx Kapitalja magyar fordításának fontosságát ne csak a munkásosztály, hanem az emberi fejlődés, a haladás érdekei szempontjából is kiemelhessük. Ezt az általános szempontot Marx is több ízben is hangsúlyozta. Már a *Kapital* előszavában figyelmezteti Marx a „most uralkodó osztályok”-at, hogy „legsajátabb érdekük parancsolja, hogy elhárítsanak minden törvényesen ellenőrizhető akadályt, amely a munkásosztályt kifejlődésében föltartóztathatná.” Ezért ismerteti részletesen az angol gyári

törvényhozást, hogy a többi nemzet tanuljon belőle. Nemcsak a munkásosztálynak, hanem az egész társadalomnak, az egész emberiségnek szól tehát Marx tanítása; de természetes, hogy mohányban fogadja ezt az a munkásosztály, amelynek gazdasági kizsákmányolását a tudomány megdönthetetlen, matematikai módszerével mutatja ki.

Mi az a nagy igazságtalanság, amelyet Marx előtt már sokan megállapítottak s milliók és milliók éreztek, amely a társadalom patriarchális kereteinek szétomlása óta a rabszolgá, paraszt-és munkáslázadások véres viharába hajszolta a dolgozók tömegeit, de amelyet Marxnál nagyobb tudományos erővel, bőségesebb fölkészültséggel senkisé mutatott ki? Az *értéktöbblet*, amelyet a munkástól von el a tőkés azzal, hogy kevesebb bért ad neki munkájáért, mint amennyi értéket ez a munka termel. A tőkés csak annyi munkabért fizet, amennyi a munkás és családja létfontartására s ezzel munkaerejének helyreállítására s halála után más munkaerő biztosítására szolgáló javak megszerzésére szükséges. Minthogy a tőkés a munkabérben nem adja ki e munkaerő által termelt egész értéket, többet kap a munkástól, mint a munkás ő tőle. Ez a többlet az értéktöbblet, a meg nem fizetett munkaerő, amelyet a munkás kénytelen ingyen odaadni, mert nem lévén munkaeszközéi, különben egyáltalán nem tudna dolgozni, nem tudna megélni. A munkás tehát hosszabb ideig dolgozik, mint amennyi szükséges a munkabérének megfelelő érték termelésére. Ez a *munka:dötöbblet* a meg nem fizetett munkaerő, az értéktöbblet, amelyből a tőke alakul és gyarapszik.

Ez a magyarázata annak, hogy a munkásmozgalmak legerősebb rugója a munkaidő leszállítására való törekvés.

Elkeserítők és fölháborítók azok a képek, amelyeket Marx a kapitalizmusnak erről a kizsákmányoló rendszeréről, a „munkatöbbletre való farkasérvágy”-ról s a munkásosztálynak, gyermekeknek és nőknek szörnyű életéről fest. De elismeri a modern kapitalista állam fölényét az ókor rabszolgatartó s a középkor robotoltató rendszere fölött. Eppen a dunai fejedelemségek, a romániai tartományok jobbágyainak törvényen alapuló, határtalan kizsákmányoltatását állítja szembe

az angol gyári törvényhozás humanizmusával, amely „lékezi a tőkének a munkaerő mértékeltlen kiszípolozására való törtetését a munkaidőnek állami erőszakos korlátozása útján s ezt oly állam teszi, amelyben a tőkés és földesúr uralkodnak.” Amíg a „győzelemittas bojár” fölkiálhatott, hogy a törvényben megszabott „tizenkét robotnap évi háromszázhatvanöt napot tesz”, — addig az 1850. évi angol gyári törvény alapján működő gyárfelügyelők példátlan alapossággal, megható becsületességgel és bátorsággal védik a „csaló”, „kíméletlen” gyárosokkal szemben a munkások érdekeit.

Ugyanazzal az éles szemmel, amellyel a múlt és jelen munkáskizsákmányolását, a modern kapitalizmus teremtetve proletáryomort megállapítja, észreveszi a tőkés fermelés rendszerében azokat a mozzanatokot, amelyek a társadalmi termelést s ezzel az új társadalom kialakulását előkészítik. A gépipari termelés kimondhatatlan nyomorba döntötte az ipari proletárságot, rabszolgájává tette a munkást a gépek, de — mint Mehring is kiemeli — megteremtette a termelő erők fokozásával a technikai lehetőségét annak, hogy minden ember részére olyan emberhez méltó életet biztosítsunk, amilyenre a társadalom előbbi formái képtelenek voltak. Éppen így — miként a szocialista agitáció szállóigéjeként tudjuk — a gyári üzem földülta a családot azzal, hogy igájába fogta a nőt és a gyermeket; de ezzel egy-szersmind megteremtette, az új gazdasági alapot a család és a két nem között való viszony magasabb alakja számára.

Nem érzi-e mindenki annak az egyetemes világnézetnek ellenállhatatlan erejét, amely az ember gazdasági és erkölcsi életének ebből az egységesítő főfogásából kisugározva a vallás vizsgálánál sokkal többet: a jobb jövőnek tudományos meggyőződésen alapuló reményét, hitét s ezzel a sikeres küzdelemhez szükséges erőt nyújtja a szenvedő, küzködő emberiségnek. Ez a világnézet nem a földöntúli üdvösség ígérétével akarja a tömegeket a nyomor igazságtalanságát tűrő kábulatban tartani, hanem megmagyarázza nekik, hogy emberhez méltó életet csak úgy élhetnek, ha a munkájuk által termelt ártéket teljes egészében megkapják.

Természetes, hogy az értékéttöbblet

élvezői küzdenek e világnézet ellen; de lépésről-lépésre kénytelenek hátrálni annak diádalmas előnyomulása elől. Ez előnyomulást jelzik a szervezett munkásság politikai és gazdasági vívmányait: a végcél felé haladó útnak mennyi állomásai. A végcél pedig akkor következik be, amikor a kapitalizmus teljesítette világtörténelmi rendeltetését, amikor „az egyéni és szétforgácsolt termelőeszközöknek társadalmi összpontosítását, a sokak törpetulajdonának a kevesek tömeges tulajdonába való átváltoztatását” elvégezte. Ez az a „rettenetes és súlyos kisajátítás”, amely megfosztja a tömegeket, a „közvetlen termelőket” a földtől, telektől, életszükségleti cikkektől és munkaeszközöktől. Ennek a kisajátításnak egy újabb kisajátítás vet véget, amit maga a tőkés termelés készít elő a tőke összpontosításával. „A termelő eszközök közpon-tosítása oly pontot ér el, ahol összeférhetlenné válik tőkés burkával s ez szétreped. Ut a tőkés magántulajdon órája. A kisajátított kisajátíttatnak.”

Ez a most magyarul megjelent első kötet végső akkordja. Csak ez a kötet jelent meg Marx életében, a másik kettőt Engels rendezte sajtó alá, jórészt félbenmaradt kéziratokból. Oly óriási anyagot ölelt föl, oly páratlan lelkiismeretességgel, oly szigorú önbírá-lattal, dolgozott Marx, hogy még az ő csodás munkaerejével sem lehetett egy emberélet alatt az eszméknek ezt a hatalmas épületét befejezni. Évekig tartó betegség, családi bánatok és csak-nem állandó anyagi gondok gyötörték. És mégis „a munkásosztály bibliája” lett a Kapital, amelyről egy nem szocialista méltatója, Wilbrandt írja, hogy *harcos írás*, mint a kommunista kiáltvány, a burzsoázia, az annak érdekeit képviselő gazdaságtan, a tőke Shylock-szemleme ellen; *egy darab világtörténelem*, az emberi fejlődés bölcsesletileg meg-rajzolt képe; *tudományos bírálat*, a munkáskérdés legmélyebb főfogása, a mai tőkés világ egész rendszerének megvilágítása. Az első kötet csak vádirat és jövendőlés.

A vádon soha nem enyhített Marx; de önmaga többször beismerte, hogy a jövendőlésben, az átalakulás idejében tévedett, mert a tőkés termelőrend még nem jutott a bomlásnak s a technika, a munkásosztály és a munkaszervezés még nem jutottak el a fejlődésnek arra a fokára, amely a társadalmi termelő

rendhez szükséges. A bolsevizmus e marxizmus előtt behunyta a szemét, óriási károkat okozva ezzel elsősorban a munkásosztálynak, de az egész emberiségnek is.

A Kapital első kötetének magyar fordítása nagy nyeresége nemcsak a magyar szociálista irodalomnak, hanem az egész magyar szellemi életnek is.

A magyar proletárdiktatura a Kapital első kötetét körülbelül húsz íróval lázasgyorsan lefordította. Nyilvánvaló, hogy az ilyen fordítás nem lehet egyöntetű; a legtöbb fordítónak sem szociálista tudása, sem közgazdasági képzettsége, sem stíluskésztsége nem volt a nehéz munkához.

Lehetetlen meghatottság nélkül gondolnunk a vállalkozóra, Fischer Gyulára, aki a budapesti Népszava könyvkereskedésből indult a könyvkiadó pályára s fiatal gyerekek korában foglalkozott a „Magyar Marx” tervével, amelynek megvalósításához a párt a Szabó Ervin-féle két kötetrel oly szépen hozzáfogott s amit oly helytelenül abban hagyott. Az emigráció nyomorúságai, küzdelmei közepette, az idegen Bécsben fogott belé Fischer ebbe a szép, de üzletileg bizony kockázatos vállalkozáshoz. *Marx-könyvtár* címen Marx és Engels válogatott műveit adja a magyarul olvasók kezébe. Ennek a tizkötetes sorozatnak, amelynek programja a legnagyobb érdeklődésre jogosít, mintegy előfutárja a sorozaton kívül álló magyar *Kapital*. A mai papír és nyomdai árak mellett óriási összeget emészt egy ilyen hatalmas könyvkiadása, amellyel szemben azt mondják némelyek, hogy aki már ennyire belemerült a szociálistikusba, hogy a Kapitált olvassa, az bizonyára tud németül. Téves fölfogás, mert az átlagos német nyelvtudás nem elegendő Marx megértéséhez és éppen a mű nehézsége teszi kívánatossá, hogy mindenki anyanyelvén olvassa.

A magyar fordításnak, amelyet dr. Guth Antal végzett, elsősorban éppen az az érdeme, hogy világos, könnyen érthető, amellyel pontos, hű, lelkiismeretes. Csak némely nyelvtanilag helytelen kifejezésmód zavarja a kifogástalan stílust követelő olvasót; de ezen a bajon könnyű lesz segíteni s második kiadás alkalmával, ami — reméljük — minél előbb szükségessé válik, ha a magyar politikai viszonyok enyhülé-

sével a magyar emigrációnak ez a becses szellemi ajándéka nyíltan eljuthat Magyarországon is nemcsak a munkásság, hanem minden komoly tudományos műveltségre törekvő ember kezébe.

Mert 1919. nyarán még máglyán égették el Magyarországon sok más könyvvel együtt Marx Kapitalját is, amelyet 1873-ban az orosz cenzura sem talált bírói úton üldözhetőnek.

ORMOS EDE

MUND HUGÓ ÉS DÖMÖTÖR GIZELLA GYŰJTEMÉNYES KIALLITÁSA

A kubizmus igen tág fogalom, hanem módszert, hanem bizonyos akarást, formakeresést értünk alatta. Nem csak az a kubizmus, amit minden kisgyermek első látásra annak ismer fel, a kubizmusnak vannak eredményei és akarásai, amelyek ma már az objektivációval egyet jelentenek a festészetben. Ha Mund Hugó képeiben kiállításának látogatója nem ismeri fel első látásra a modern piktort, ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy távol áll azoktól a problémáktól, amelyek a ma festészetét jellemzik, s amelyek annak értékét adják. A kiállításon ezt a megjegyzést hallottam: borzasztó kemények a képei. Nincs is bennök az, amit az impresszionista képeknél sok levegőnek, sok napsugárnak neveztünk. Hanem van benne igen sok komoly és tudatos akarás mondanivalóinak objektiv, abszolút formában való kifejezésére. Hogy amellettszínei tompák, fénytelenek, az hozzá tartozik a dolog lényegéhez, mert, aki térbeli, formai harmóniához akar jutni, annak a színek is csak ennek lehetnek kifejezői, nem pedig levegőnek, napsütésnek, amely minden formát feloldó hatású, mint azt az impresszionizmusból jól tudjuk. Mund Hugó jól tudja, hogy mit akar, s ez komoly nagy érdeme. Benyomásunk az, hogy grafikájában befejezettebb, letisztogatottabb formához jutott el, s ebben későbbet adott. De festményei között is van egynehány tájképe és csendélete, azután a nagy aktja, mely a formaproblémának a színekkel való összhangba hozatalával már nem csekély eredményt jelent. Képeiben megnyilvánuló tudatossága garanciája jövő fejlődési lehetőségének.

Sokkal több keresést, kevesebb meg-

állapodottságot, több belső vívódást árulnak el Dömötör Gizella képei. Vanak közöttük képek, amelyekben sok a megalkuvás, vannak kubista és vannak expresszionista képei. Ez pedig együtt még keresést jelent, mert a kubizmus világnézetéből nincs út, nincs fejlődés, amely az expresszionizmuséba átvezetne. Az első a külvilág objektív meglátásának, a külvilág saját törvényeinek keresése, a másik az én, a belső lelki élmény kizárólagos hangsúlyozása, s minden tárgyi meglátás ennek az élménynek van alárendelve. Az egyik tehát az objektív, a másik a szubjektív meglátás kifejezési módja. Képei azonban meggyőznek bennünket keresésének őszinte voltáról, s arról, hogy amit csinál, neki is igen komoly dolog. Erdőrézletének, s néhány tanulmányfejének s csendéletének valamint több rajzának kubizmusa az objektív meglátásra való törekvés sikerült kifejezői, s meglátszik, hogy neki a kubizmus nem tisztára egy elsajátított, külső módszer, hanem meglátási mód, amelyel a dolgok lényegéhez igyekszik eljutni. Akarásainak komolyságát véglegesen csak a jövőben mutathatja meg, amikor a keresésén keresztül végérvényesen eljut önmagához.

DIENES LÁSZLÓ

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

ELŐRE (1. 2. sz.) Néhány rokonszenves és nemes törekvésű ifju ember indított ezen a címen új félhavi folyóiratot. Geley Antal és br. Kemény János jegyzik a lapot s vállalkozásuk már egymagában is tiszteletreméltó merészség a mai erdélyi viszonyok közepette, amikor a magyar olvasóközönség közönye s a tehetősök szűkmarkúsága miatt már meggyökeresedett irodalmi lapok is megszűntek. De a kezdeményezés és kockáztatás erényén kívül: az Előre gárdájában valóban íróknak ígérkező emberek is vannak. Távol áll tőlünk, hogy már most nevéket akarjunk kiemelni közülük. Egy-egy helytálló írás még nem jelent író s bűn volna könnyelmű dicsérettel erőltetni a küzdelmes pályára valakit, akiben felcsillog ugyan a tehetség szikrája, de nem győzi majd hittel és lemondó örömmel a külső körülmények szörnyű nehézségeit. És éppenolyan bűn volna egészen fiatal embereket visszadorongolni és elriasztani, amiért egy-egy íra-

suk nem árul el semmit az esetleg mégis eljövendő művészi erőből. Mi azt hisszük, hogy a szabad verseny törvényei mégis csak elvágják a legjobb kiválasztást, legfelsőbb érvényesül egynehány tehetségtelen publikum-kiszolgáló és csak holta után érvényesül egynehány igazi művész. De ezt a folyamatot mesterségesen úgysem lehet befolyásolni, hanem csak a közönség szépre és jóra való nevelésével. Új, ifju tehetségek felkeresése: ez lehet az Előre igazi célja. Köszöntjük és figyelni fogjuk.

PÁSZTORTÜZ (4. 5. 6. szám) *Fajmagyarság* című cikkében Reményik Sándor kifogásolja, hogy a sajtó némely részéről a „fajmagyarság” problémáját nem annyira az eszmék, mint inkább az alacsony szenvedélyek csatájának középpontjába dobják. Köztisztletben álló embereket nem érvek és indokok alapján „intéznek el”, hanem azon az alapon, hogy nem „fajmagyarok”. Így mondja Reményik s egyben nem bizonyítja, hanem üzeni, hogy a „magyarság nemcsak vérségi kötelék, nemcsak faj, nem is csak nyelv; a magyarság mindezeknél több: lélek, élet, titokzatos és gyönyörűséges történelmi közösség, mult, tradíció, világnézet, mentalitás”. Kiss Józsefről azt írja, hogy „fajmagyar zsidó” volt és „ez az ő örök dicsősége”. Reményik elfelejti, hogy éppen a törzsmagyarság állapotában egy egész fajt valóban elintézték a Reményik által most kifogásolt alapon s hogy éppen a vele egy táborban hadakozók vágják végső érvként minden haladó világnézetű ember felé, hogy nem „fajmagyar”. Ne csodálkozzon, ha néha feléje és feléjük is visszavágnak ezzel a szörnyű „vaddal”. Ami pedig a fajiságnak ilyen laza, politikai meghatározását illeti, az csak arra alkalmas, hogy például Móricz Zsigmondtól elvitathassák a magyarságát, amint azt nemrég egy Reményikhez közelálló „fajmagyar” tette. És hogy Kiss Józsefnek „fajmagyar zsidó” volta az örök dicsősége! Nagyon szegény költő az, akinek dicsősége egy fajhoz való tartozás! Hiszen ez az „örök dicsőség” néhány millió nemköltőt is megillet! A csoporthoz való tartozás nem dicsőség és nem szégyen, egyszerűen biológiai tény és nem pótolhatja az egyéni értéket. Csak az hangoztatja folyton kitérő magyar

voltát, akinek nincs más mondanivalója. Vagy aki mindig találva érzi magát.

Végszó után — az *Adevarulnak* címen Berde Mária visszaautasítja az Adevarul ajánlatát, hogy a magyar írók próbálják meg Bukarestet közvetítő piacul Nyugat felé. Berde indokolással felszólja azokat a támadásokat és sérelmeket, amelyek a magyar kultúrát román részről érték. Csakhogy: bizony nem ugyanazok ajánlanak együttes működést, akik ezeket a támadásokat elkövették. Hanem éppen azok, akik meg akarják akadályozni a közeledés által a további rombolásokat. És ezért téved Berde Mária. Nem lehet egy népet és egy kultúrát néhány ügyetlen politikussal azonosítani.

Erdélyt magyar akadémiát akar teremteni Rass Károly, amely színvonalon tartsa és fejlessze a magyar kulturális életet. Ugy gondolja, hogy az Erdélyi Irodalmi Társaság vegye kezébe az ügyet s vonja be az összes vidéki irodalmi társulatokat. A terv szép, de aligha nevezhető aktuálisnak. Egyelőre nem központilag irányítani kell az erdélyi kultúrát, hanem megalkotni. *Sem fölös energia, sem fölös pénz nem áll rendelkezésre* újabb szervezethez. Maguk az irodalmi társaságok is alig tudnak dolgozni. Előbb kultúrunkát, azután szervezeteket, Előbb írókat, tudósokat, művészeket és csak azután akadémiát.

Írók mozgalmáról ír Walter Gyula abból az alkalomból, hogy több helyütt gazdasági szervezetekben tömörülnek az írók anyagi és szellemi érdekeik védelmére. Hangsúlyozza, hogy mindennemű és jellegű irodalmi mozgalomban a vezetőszerp fenntartását a ténylegesen írók számára követeli. Valóban szükség volna ennek az elvnek az érvényesítésére s az írók gazdasági tömörülése Romániában is megkezdendő volna már. Az újságírók szervezete vehetné kezébe ezt az ügyet is.

KÁDÁR IMRE

ROMÁN FOLYÓIRA-TOKBÓL

(*A román irodalom csoportosulása.**) Ha az irodalmak értékét a nyomtatott ivenk és a kiadók szá-

*Pamfil Seicaru: A nyomtatott papír és az irodalmi felvirágzás.

mából ítélnék meg, akkor nyugodt lelkiismerettel lehetne állítani, hogy a magyar irodalomnak sohase volt olyan virágzása mint a háborúelőtti esztendőekben, a román irodalomnak pedig mint napjainkban. De ezt jól elintézi egy mélybölcseletű paraszt közmondás: „Sok szónak sok az alja.“ Valóban így áll a dolog. Ha a magyar életben a háborus veszedelmek idején nem jönnek a fiatalok, az annyit csepült „destruktívek“, nem tudom bizony az új Noénak mit sikerült volna az irodalom értékeiből európai színre megmenteni a szerencsétlen magyar vihar vértengerén át? Az irodalmi tultermeleket mindig igen erős kritikai periódusok szokták kísérni. Ezelőtt áll most a román irodalom is. Library Cluj

Pamfil Seicaru, a Gándirea kárácsnyói füzetében szová teszi, hogy a román irodalom ép sován konzervatívjai kemény koponyájuságáért van abban az anarchiában, melyért a fiatalokat vádolják. A lapok derűre-borura jönnek, egyik a másik után, anélkül, hogy bármelyik is tudná kinek ír és egy állandó olvasógárdát szerezne magának. Félnék a decentralizációtól, pedig az elkülönülésekkel járó viták és versengések megélelkenének az elsablonosodott irodalmi élet vérkeringését és tornáikkal megedzenék a művészi szellemet. Szakítani kell az akadémikus kerékkötőkkel. A román irodalom nagyon betévedt a francia befolyás dzsungelébe. Ha végignézzük folyóiratait, mindegyiknek hasábjain ugyanazokat a neveket találjuk s mindez azért van, hogy a l'art pour l'art formábfuUadás a művészet me-

zejéről egészen kiszorította az eszmét. Ez nem mehet tovább így. „Mikor az emberiség a rendezettség és dezorganizáció, a román realizmus és szláv miszticizmus, a tradíció és forradalom között lebeg — írja Șeicaru — a mi irodalmunk sem maradhat a színek és képek pepecselő játéka. Nem a Gherea (román Lukács György) „szociális művészet“-e kell, hanem emberi művészet.

A román fiatal irodalom jól látja feladatait. Nem politizálásról van szó, hanem arról, hogy a művész mint a tömeglelkek eredője nem zárkozhatik vissza a kor méhében vajudó problémáktól. Ne riassza vissza ha támadások érik: Rákosi Jenők voltak mindig és lesznek is. De lebegien szeme előtt amit *Cezar Petrescu*, a *Socialistische Monatshefte* 1918. évfolyamában „román dadaisták“-nak nevezett csoport lelkes vezére felelt oda az egyiknek újévi köszöntőjében: „Két generáció vagyunk ennyi az egész és két emberöltő közt mindenkor lesznek ellentétek, közöttünk mélyebb örvény tátong azoknál a szakadékoknál, melyek a nemzeteket elválasztják egymástól. Holnap mi is öregek, elhagyottak és elszigeteltek leszünk, abban a világban, mely újabb és erőteljesebb lesz nálunknál, mert fiatalabb.“ Igen, ezt a román Nyugat Ignotusa mondja.

(*Verlaine és egy román.*)¹ Al. Davilla az egyik legnagyobb román történelmi dráma (*Vlaicu Voda*) szerzője memoár-sorozatot kezd a *Gandirea* ugyanazon számában román és idegen nagy

emberekről, kikkel szeszgözös bolyongásaiban találkozott. Az említettek közt több európaszerte ismert nevet találunk és a legkíválóbb román szellemek sorakoznak fel előttünk, mint *Alexandri*, a 48-as forradalom Petőfije, *Gri-gorescu*, a múlt század végén párisi tárlatokon is közismert festő, *M. Cogalniceanu*, a 48-as forradalmi komité elnöke és későbbi miniszterelnök, továbbá *Carmen Sylva*, a művészbártságáról ismert királyné. Mindenekelőtt azonban *Paul Verlaine*.

Davilla mintegy negyvenhárom évvel ezelőtt Párisban a Saint-Michel-bulevardon eldugott „La Sourche“ nevű kávémerésben ismerte meg Verlainet. Mint a Saint Louis-kollégium fiatal, de minden ízében lelkes növendéke került abba a művész-komániába, amely minden este ott gubbasztott a kávémerés egyik sarkában fentartott asztalnál, alkonyattáján pontosan és egyazon helyen mindig összeverődött és átitta az éjszakát. Tagjaik „Les Hydropathes“ néven ismertek akkortájt mindenki Párisban és közülük — mint magától érthető — egy sem ivott vizet. Ezek voltak Verlaine-en és Davillán kívül: Jean Richepen, Raou Ponchon, Coquelin Cadet, Henry Gill, Malla de Basilaus és Haroncourt.

Verlaine akkoriban is már igen szomorú, szinte életunt volt és minden vigaszát az abszintben és Coquelin Cadet tréfáiban lelte, mikor élénk mókákkal kísérte előtte Sarah Bernhardt szereplései. Különösen sokat és bizalmasan Ponchonnal beszélgetett, azt fejtegette neki, hogy még nem került keze ügyébe olyan abszint, melyet megihatatlannak lelt volna. A

¹ Al. Davilla: Halott emberekről.

„Le Sourche“-ban még senki nem vette észre ezt a hatalmas koncepcióju embert és még barátai is egy „mindennapi részeges“-t láttak benne. Pedig átdorbézolt éjjelek húse alatt az árnyékos kávéház-zúgban az összetépett újság szélére már ekkoriban lejegyezte a „Lea buveuse d'absinthe“ komor ütemeit: „Il pleure dans mon coer, comme il pleut sur la ville.“ Ha jött a hajnal, egynehány lekesebb a fiatalok közül karonfogta és elvezette *la grosse Marie-hoz*. A „negyvenév körüli szörnyeteg“ — ahogy Davilla nevezi — minden egyes alkalomból ugyanazzal a következetességgel horgolt rájuk, de ha két nap múlva Verlainet megkérdezték, mindíg tagadta, hogy kikapott volna.

Igy kezdte hát ez a nagy ember is. Mi volt? Egy „mindennapi korhely“. Csak Davilla nem látta ennek — és ezt el lehet hinni neki, olyan meggyőzően mondja — mikor egy környezetébe furakodott ellensége a társaságból

— nevét nem akarja említeni — megkérdezte: „Nem undorító?“ O bólintott: „De igen. Am én csodálom is.“ Azóta az egész világ csodája és mire Davilla megint visszaemlékezik rá, már szoborra is érdemes. — Különös: Davillának e szeszbefulladt név kapcsán a Bolintineanuk jutnak eszébe, kik abszintes éjszakák után paralízisben fejezték be életüket, én pedig szegény megboldogult Adyra gondolok. Mégis igaza volt neki — nyugodjon békében.

KERESZTURY SÁNDOR

HIBAIGAZÍTÁS. Bárd Oszkárnak lapunk legutolsó számában közölt verseibe a leírás hibájából több értelemzavaró sajtóhiba csúszott be. Így a Bevezető vers 2. sor utolsó szava: *kibuggyan*, kimaradt. A 26. sorban *vérződéseid* h. *vergődéseid* olvasandó. Az Archimedes c. versben a 6. sorban *eljut* h. *eljutott*, a 7. sorban *törvényt* h. *törvény*, poszton h. *mindenütt ponton*, a 84. oldalon alulról 4. sorban *varázsszódat* h. *varázsszókát*, a 85. oldalon a 20. sorban *nemrégen* h. *mérészen* olvasandó.

Ha szép akar **YES** porcellán pulenni amerikai **YES** dert használjon
Zöld zárószallag nélkül hamisítvány.

SZAMOSUJVÁRI

SERTÉSHIZZALÓ
ÉS HUSIPARI R.-T.

SZAMOSUJVÁR

*Minden
héten gazdag
tartalommal
jelenik meg a*

Színház és Társaság

*Kiadóhivatal:
Str. Iuliu Maniu 6.
(v. Szentegyház-u.)*

Erdélyi

Mezőgazdasági

Részvény Társaság

CLUS

TRANSYLVANIA

mentholos sósborszesz
egy házból se hiányozzék.

KAPHATÓ MINDENÜTTI

Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár R.-T.

KOLOZSVÁR, FŐTÉR 9.

○○○○○

FIÓKINTÉZET:

DÉS

Betéteket elfogad könyvecskére vagy folyószámlára a legmagasabb kamatozás mellett. — *Leszámitol* váltókat és kölcsönöket a legelőnyösebb feltételek mellett folyósít. — *Atutalásokat* Középeurópa bármely államába fix-áron, vagy napi árfolyamon a leggyorsabban és a legjutányosabban eszközöl.

AGRÁR TAKARÉKPÉNZTÁR RT. MAROSVÁSARHELYEN

Saját tőkéje: 24,000.000 Lei

Fióköntézetek: Csíkszereda, Gyergyószentmiklós, Kézdivásárhely, Marosludas, Nagyenyed, Nyárádszereda, Parajd, Sepsiszentgyörgy, Székelykeresztúr, Székelyudvarhely.

Érdekköréhez tartozó ipari és kereskedelmi vállalatok:

Marosludasi Mezőgazdasági Termény- és Áruraktár r.-t. Marosludas,
Fischer-féle folyékony pótkávégyár r.-t. Marosvásárhely,
„Vinegra“ ecetgyár b. t. Marosvásárhely,
Székely és Réti Erdélyrészi Butorgyár r.-t. Marosvásárhely,
Tégla és Agyagárugyár r.-t. Marosvásárhely,
Megyesfalvi Göztégla- és Cserépgyár r.-t. Megyesfalva,
Erdélyrészi Építő r.-t. Marosvásárhely,
Székely Gazdák Szövetkezete, Marosvásárhely,
„Orient“ behozatali és kiviteli r.-t. Marosvásárhely,
„Coloniale“ kereskedelmi r.-t. Marosvásárhely,
Székelyudvarhelyi Bőrgyár r.-t. Székelyudvarhely,
Ósmarosszéki Faipari r.-t. Szováta,
Domnői Faipari r.-t. Domnók,
„Fortuna“ zsiradék és vegyipari r.-t. Marosvásárhely,
„Romanopharmacia“ vegyszeti gyár r.-t. Marosvásárhely,
Lingner szövőgyár r.-t. Nagyenyed.

Foglalkozik a banküzlet minden ágával

Erdélyi Bank

és Takarékpénztár R.-T.

CLUJ—KOLOZSVÁR

Piata Unirii (volt Mátyás király tér) 32. szám.

(Saját ház)

Alapítva:

1894-ben.

Fióköntézet:
TORDÁN.

Leggyorsabban eszközöl átutalásokat a belföld és külföld bármely piacára a legelőnyösebb feltételek mellett. Idegen pénzek vétele és eladása. — Betéteket a legmagasabb kamatláb mellett gyümölcsöztet naptól-napig és azokat felmondás nélkül bármikor visszafizeti. Betéteket terhelő tőkekamatadót a bank sajátjából külön fizeti

GANZ

villamossági
részv.-társaság
üzemvezetősége
Kolozsv., Széki-
palota. Tele-
fon: 403. sz.

Elvállal elektromos
világítási berendezéseket. — Anyagok állandóan raktáron :: ::

Fülöp Ferenc

műasztalos. Cluj-Kolozsvár, Strada Pata

(volt Garai János-u.) 114 sz.

Tervez és készít háló-, ebédlő-, uri-, fogadó- és leányszobákata legegyszerűbbtől a legmodernebb kivitelig. Valamint boltberendezéseket és portálokat kifogástalan minőségben.

ÁTUTALÁST

bármely külföldi országba
közvetlen összeköttetései
■ alapján eszközöl a ■

KÖZGAZDASÁGI BANK

UNIÓ-UTCA 20.

III.

Váltóeszámitolás! Beté-
tek naptól-napig való ka-
matoztatása. Átutalások
belföldi forgalomban! ■
Idegen pénznemek vétele
■ és eladása ■

Megjavult a közbiztonság

Már nem fojthatja meg
az az átkozott köhögés,

mert megérkeztek
békebeli minőségben

az Egger-féle gyógycukorkák

Kapható minden
gyógyszertárban és drogeriában

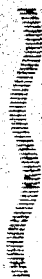
BCU Cluj / Central University Library Cluj

MODERN KÖNYV ÉS ZENEMŰKERESKEDÉS

a világirodalom
legkiválóbb és
legfrissebb alko-
tásainak; bel- és
külföldi napila-
pok, folyóiratok,
divatlapok stb.
állandó nagy-
raktára a

FRIEDMANN HIRLAPIRODA
CLUJ-KOLOZSVÁR. FÖTÉR 26 SZÁM.

Hirsch Ödön
szeszgyára

Cluj,
Magyar-utca 86 sz.

AZ
ERDÉLYI BANK ÉS
TAKARÉKPÉNZTÁR

RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

folyó hó 11-én délben tartotta meg rendkívüli közgyűlését az intézet székházában, melyen 45.954 részvény képviselőjében nagyszámu részvényes jelent meg. — A közgyűlés egyhangulag elhatározta a bank eddigi 6 millió Lej részvénytőkéjének 40 (negyven) millió Lejre való felemelését és megbizta az igazgatóságot, hogy a részvények elhelyezéséről gondoskodjék. Egyben megválasztották a bank új igazgatóságát, melynek tagjai: BÜCHLER BAJON, CAPITANEANU N. R., CONRAD OTTÓ, EHRENSTEIN NORBERT, FEHÉR MIKSA, TAKE JONESCU, KAUFMANN OSZKÁR, LAPADATU JÁNOS, LENDVAY EMIL, PAETAZI EM., PHEREKYDE MIHÁLY, POPOVICI MIHÁLY, REMÉNYIK KÁROLY, gróf CLAUDE de SEZE és gróf WASS BÉLA lettek. — A tőkeemeléssel kapcsolatban a közgyűlés a régi alapszabályok néhány §-át is a szükség szerint módosította. Közgyűlés után a jelen volt új igazgatósági tagok ülést tartottak, melyen az igazgatóság elnökévé TAKE JONESCU volt miniszterelnököt és külügyminisztert, alelnökké FEHÉR MIKSÁT és KAUFMANN OSZKÁRT választották meg. A végrehajtó-bizottság tagjai: EHRENSTEIN NORBERT, a Banque de Credit Romain helyettes vezérigazgatója, nagyabonyi FEHÉR MIKSA, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank ügyvezető igazgatója, KAUFMANN OSZKÁR, a Banque de Credit Romain vezérigazgatója és LENDVAY EMIL, az Erdélyi Bank vezérigazgatója lettek.